

MATEMATIKAI KOMPETENCIATERÜLET „B”

Magyar nyelv

8. évfolyam

TANÁRI ÚTMUTATÓ

Készítették: Efné Nagy Zsuzsanna
Gyuricza Zsolt

A kiadvány az Educatio Kht.
Kompetenciafejlesztő oktatási program kerettanterve alapján készült.

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési terv Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült, a sulinoVA oktatási programcsomag részeként létrejött tanulói információhordozó. A kiadvány sikeres használatához szükséges a teljes oktatási programcsomag ismerete és használata.
A teljes programcsomag elérhető: www.educatio.hu címen.

Fejlesztési programvezető: Pálfalvi Józsefné dr.

Szakmai tanácsadók: Fábíán Mária, dr. Molnár Éva, dr. Vidákovich Tibor

Szakmai lektorok: dr. Molnár Edit Katalin, Valuska Lajos

Grafika: V. Molnár Júlia

Alkotó szerkesztő: Marosvári Róbert

Felelős szerkesztő: Teszár Edit

©
Szerzők:
Efné Nagy Zsuzsanna
Gyuricza Zsolt

Educatio Kht. 2008.

TARTALOM

A matematikai kompetencia fejlesztése más tantárgyak keretei között.....	5
Bevezető	12
1. MODUL: A mondatok osztályzása szerkezetük szerint	13
2. MODUL: A mellérendelő összetett mondat és fajtái	29
3. MODUL: Az alárendelő összetett mondat és fajtái	45
4. MODUL: A szöveg jellemzői	59
5. MODUL: A tömegkommunikáció – sajtószövegek	73

A MATEMATIKAI KOMPETENCIA FEJLESZTÉSE MÁS TANTÁRGYAK KERETEI KÖZÖTT

A matematikai kompetencia más tantárgyak keretei közötti fejlesztésének koncepcióját egyrészt a matematikai kompetenciaterület általános fejlesztési (szakmai) koncepciója (Vidákovich, 2005) alapján, másrészt az érintett készségek és képességek fejlődésére és fejleszthetőségére vonatkozó szakirodalmi források, kutatási előzmények (elsősorban Csapó, 2003) figyelembevételével kell kialakítanunk.

Ez azt jelenti, hogy a más tantárgyak keretei közötti fejlesztés során is kiemelten kell kezelnünk az általános fejlesztési koncepcióban meghatározott kompetenciakomponensek fejlesztését (1. számolás, számolás; 2. mennyiségi és valószínűségi következtetés; 3. becslés, mérés, mértékegységváltás; 4. szövegesfeladat- és problémamegoldás; 5. rendszerezés, kombinatívitas; 6. deduktív és induktív következtetés). A koncepció alapján adott a fejlesztés alapvető stratégiája is (tartalmaz direkt fejlesztés), mely a más tantárgyak keretei közötti fejlesztésnek egyébként is szinte az egyedül szóba jöhető formája. Ugyancsak az általános koncepció része, hogy a kritikus készségek, képességek esetében kritériumorientált fejlesztést célszerű alkalmazni.

A tervezés során a legfontosabb tennivaló a más tantárgyak keretei közötti fejlesztés stratégiájának, módszereinek további pontosítása, majd ennek alapján a kialakított stratégia szerint várhatóan valóban fejleszthető matematikai kompetenciakomponensek, készségek és képességek rendszerének összeállítása, illetve az ezek hatékony fejlesztésére alkalmas iskoláztatási szakaszok kijelölése. Ezt követően természetesen megoldandó egyrészt a készségek és képességek eredményes fejlesztését legjobban segítő tantárgyak és tantárgyi tartalmak kiválasztása, másrészt a matematikai kompetencia fontos részét képező motivációs tényezők fejlesztésének kidolgozása is.

1. A MÁS TANTÁRGYAK KERETEI KÖZÖTT TÖRTÉNŐ FEJLESZTÉS STRATÉGIÁJA ÉS MÓDSZEREI

A matematikai kompetencia fejlesztésének általános koncepciója szerint a fejlesztés javasolt alapstratégiája a tartalmaz direkt fejlesztés. Ennek a fejlesztési stratégiának a lényege, hogy a készségeket és képességeket a tanítási órákon, az egyébként is feldolgozandó tantárgyi tartalmak felhasználásával, azok kismértékű átalakításával fejlesztjük (Csapó, 2003; Nagy, 2000). Nyilvánvaló, hogy a más tantárgyak keretei közötti fejlesztés esetében ennek a stratégiának az alkalmazása a legcélszerűbb.

A korábbi kutatások eredményei alapján azonban az is ismert, hogy a tartalmaz direkt fejlesztéssel csak abban az esetben gyorsítható meg a készségek, képességek fejlődése, ha a fejlesztést megfelelő gyakorisággal, következetesen, és természetesen a megfelelő iskoláztatási szakaszban végezzük. Jelentős fejlesztő hatás csak attól a programtól remélhető, amelyben a fejlesztés hosszabb időszakon át, lehetőleg hetente többször sorra kerül. A hatás valószínűségét növeli, ha ugyanazoknak a készségeknek, képességeknek a fejlesztése egyszerre több tantárgyban, párhuzamosan folyik.

A matematikai kompetencia fejlesztésre kiválasztott komponensei, készségei és képességei között számos alapvető fontosságú, ún. kritikus készség és képesség van, melyek esetében a kritériumorientált fejlesztés látszik célszerűnek. A kritériumorientált fejlesztés alapelve az, hogy meghatározzuk a készség, képesség elérendő, optimális szintjét, és a fejlesztést minden tanuló esetében addig folytatjuk, amíg ezt a szintet el nem éri, vagy legalábbis eléggé meg nem közelíti (Csapó, 2003; Nagy, 2000).

A kritériumorientált fejlesztés előfeltétele, hogy ismertek legyenek a fejlesztendő készség, képesség fejlődési folyamatai, illetve a fejlettségi szintek, és ezek közül is elsősorban az optimális fejlettség szintje. Ezeken kívül természetesen szükség van kritériumorientált mérőeszközökre is, amelyekkel a készség, képesség fejlődése nyomon követhető, és a fejlesztés aktuális feladatai meghatározhatók. A matematikai kompetencia kiemelt komponensei esetében ezek a feltételek csak részben adottak, néhány komponens fejlődésének feltérképezése, illetve a megfelelő mérőeszközök kifejlesztése további kutatásokat igényelne.

Mindezekből következik, hogy a matematikai kompetencia más tantárgyakban való fejlesztésére elsősorban olyan kompetenciakomponenseket kell kiválasztanunk, amelyek fejlesztése hosszabb időn, lehetőleg egész tanéven keresztül, több tantárgyban is folytatható. A fejlesztési program kidolgozása során figyelembe kell vennünk azt is, hogy mely készségekre, képességekre vannak már a kritériumorientált fejlesztést segítő eszközök.

Végül a fejlesztés számára legkedvezőbb iskoláztatási szakaszok meghatározása is fontos szempont, hiszen az egyes készségek, képességek fejleszthetőségi esélyei nem minden iskoláztatási periódusban azonosak, ezért a fejlesztési programot életkorfüggően kell kialakítani. A legtöbb készség, képesség esetében a fejlesztési feladatok zömét egy-két iskoláztatási szakaszban kell megoldani, ez azonban nem jelenti azt, hogy az adott szakasz(ok) végére minden tanuló eléri a kívánatos fejlettségi szintet, és az is előfordulhat, hogy jó néhány tanuló már a szakasz(ok) lezárása előtt megfelelő szintet ér el. Ezért minden iskoláztatási szakaszban gondolnunk kell az átlagosnál lényegesen lassabban és lényegesen gyorsabban fejlődők fejlesztési igényeire is.

2. A FEJLESZTÉSRE JAVASOLT KOMPETENCIAKOMPONENSEK ISKOLÁZTATÁSI SZAKASZOK ÉS KÉPESSÉGCSOPORTOK SZERINT

Az 1. táblázatban a matematikai kompetencia más tantárgyakban való fejlesztésre javasolt készségeit és képességeit abból a szempontból tekintjük át, hogy az általános fejlesztési koncepcióban is szereplő iskoláztatási szakaszokban (1–4., 5–8., 9–12. évfolyam) mely készségek, képességek fejlesztése tűnik a legcélszerűbbnek, illetve oldható meg a fent részletezett feltételek (megfelelő gyakoriságú, következetes fejlesztés, lehetőleg több tantárgyban párhuzamosan) mellett. A táblázat azt is mutatja, hogy az egyes kompetenciakomponensek esetében mely iskoláztatási szakaszokban kell az átlagosnál lényegesen gyorsabban (G), az átlagosnak megfelelően (Á), illetve az átlagosnál lényegesen lassabban (L) fejlődők fejlesztésére gondolnunk.

A táblázat tartalma természetesen csak javaslat, melyet matematikai tanterv- és tananyagfejlesztő, illetve szakmódszertani szakértők bevonásával lehet véglegesíteni.

1. táblázat: A matematikai kompetencia más tantárgyak keretei közötti fejlesztésre javasolt komponensei iskoláztatási szakaszok és képességcsoportok szerint

Kompetenciakomponens	1–4. évfolyam	5–8. évfolyam	9–12. évfolyam
Számlálás	Á, L	L	–
Számolás	Á, L	L	–
Mennyiségi következtetés	Á, L	L	–
Valószínűségi következtetés	G	G, Á	G, Á, L
Becslés, mérés	Á, L	L	–
Mértékegységváltás	Á, L	L	–
Szövegesfeladat-megoldás	Á, L	L	–
Problémamegoldás	G	G, Á	G, Á, L
Rendszerezés	G, Á	G, Á, L	Á, L
Kombinativitás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Deduktív következtetés	G, Á	G, Á, L	G, Á, L
Induktív következtetés	G, Á	G, Á, L	G, Á, L

A táblázat tükrözi, hogy a matematikai kompetencia fejlesztésére készülő programokban kiemelten kezelendő komponensek egy része, mint például a számlálás, számolás, a mennyiségi következtetés, a becslés, mérés, mértékegységváltás, a szövegesfeladat-megoldás erősen matematikaszempikusak. Ezeknek a készségeknek, képességeknek a fejlesztése a matematikatanítás hagyományos alapfeladatai közé tartozik, és bár alkalmazásuk esetenként más tantárgyakban is szükséges, ezeknek a feladatoknak a más tartalmakkal való megjelenítése is egyértelműen a matematikát idézi a pedagógusok és a tanulók számára egyaránt.

Nem véletlen, hogy ha ezekkel a készségekkel, képességekkel bármilyen probléma van, a más tantárgyat tanító szaktanár azonnal a matematikát, illetve a matematika szakos kollégát emlegeti, akinek ezt „meg kellett volna tanítania”. Ezért ezeknek a készségeknek, képességeknek a más tantárgyakban való fejlesztése – bármennyire is szükséges lenne – csak viszonylag szűk keretek között mozoghat, és főleg az első iskoláztatási szakaszban lehet hatásos. Ezt követően esetleg a lényegesen lassabban haladók számára adhatók a felzárkóztatást segítő, fejlesztő feladatok.

Néhány más kompetenciakomponens, mint például a valószínűségi következtetés vagy a problémamegoldás alkalmazása ugyan szintén a matematikai gondolkodásban a legjellemzőbb, de ezek egyúttal a gondolkodás olyan alapelemei, amelyek minden tantárgyban jelentősen gazdagíthatják a tananyag-feldolgozás módszereit, ezért fejlesztésük a más tárgyakat tanító szaktanárok számára is szívesen vállalt feladat lehet. Mindkét terület jellemzője, hogy az alkalmazás és így a fejlesztés lehetőségei is a második és a harmadik iskoláztatási periódusban egyre bővülnek, a lényegesen gyorsabban haladók mellett az átlagos fejlődésű, majd a lényegesen lassabban haladó tanulóknak is adhatunk ilyen jellegű feladatokat.

Végül a kiemelten kezelendő komponensek harmadik csoportja, a rendszerezés, kombinativitás, valamint a deduktív és induktív következtetés olyan általános készségeket, képességeket tartalmaz, amelyek nemcsak a különböző tantárgyakban, hanem a mindennapi élet számos területén is gyakran szükségesek, fejlettségük az intellektus fontos jellemzője. Ezért ezeknek a komponenseknek a fejlesztése szinte minden tantárgyban lehetséges, jóllehet a fejlesztő feladatok beillesztésének, illetve a fejlesztés hatékonyságának az esélyei az egyes tantárgyakban nem azonosak (Csapó, 2003).

A számos, jól dokumentált kísérleti előzmény és eredmény azonban lehetővé teszi, hogy ezeknek a készségeknek, képességeknek a fejlesztésére viszonylag könnyebben dolgozzunk ki fejlesztő feladatsorokat. A négy komponens fontossága és a fejlesztés kísérleti megalapozottsága alapján a más tantárgyak keretei közötti fejlesztésre elsősorban a rendszerezés, kombinativitás, deduktív és induktív következtetés készségeit, képességeit javasoljuk, ezért ezeket a következő pontban részletesebben is bemutatjuk.

3. A RENDSZEREZŐ ÉS KOMBINATÍV KÉPESSÉG, A DEDUKTÍV ÉS INDUKTÍV GONDOLKODÁS FEJLESZTENDŐ RÉSZKÉPESSÉGEI

Mint arra már utaltunk, a rendszerezés, kombinativitás, illetve a deduktív és induktív gondolkodás fejlődésével, fejlesztésével kapcsolatban számos magyar nyelvű publikáció ismert. A következőkben a négy képességcsoport rövid bemutatása során ezekre támaszkodunk, de a sokféle részképesség, részképesség részletes leírása nem lehet a koncepció feladata, ez megtalálható az idézett publikációkban.

A négy kompetenciakomponens fejlesztésre javasolt összetevőit a 2. táblázat foglalja össze. A táblázatban a komponenseket a képességkutatás és -fejlesztés hazai szakirodalmában szokásos terminológiát követve a *rendszerező képesség*, *kombinatív képesség*, *deduktív gondolkodás*, *induktív gondolkodás* címszavak alatt soroltuk fel. Az előző táblázathoz hasonlóan feltüntettük azt is, hogy az egyes készségek, képességek fejlesztését mely iskoláztatási szakaszokban, illetve milyen képességű tanulók számára javasoljuk (G: az átlagosnál lényegesen gyorsabban haladók, Á: átlagos ütemben haladók, L: az átlagosnál lényegesen lassabban haladók). Az utóbbi szempontokból mind a négy képességterületen belül sokféle változat előfordul, a fejlesztés hangsúlyai tehát nemcsak iskoláztatási szakaszonként, hanem a tanulók képességszintje, fejlődési üteme szerint is eltérhetnek.

A táblázat tartalma itt is csak javaslat, melyet matematikai és szakmódszertani szakértők bevonásával szükséges megvitatni, illetve lehet véglegesíteni.

2. táblázat: A rendszerező és kombinatív képesség, valamint a deduktív és induktív gondolkodás fejlesztendő komponensei iskoláztatási szakaszok és képességszintek szerint

Kompetenciakomponens	1–4. évfolyam	5–8. évfolyam	9–12. évfolyam
Rendszerező képesség			
Halmazképzés, -besorolás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Definiálás	G	G, Á	G, Á, L
Felosztás	G, Á, L	Á, L	L
Sorképzés, sorképző osztályozás	G, Á, L	Á, L	L
Hierarchikus osztályozás	G	G, Á	G, Á, L
Kombinatív képesség			
Permutálás	Á, L	L	–
Variálás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Kombinálás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Összes részhalmaz képzése	G	G, Á	G, Á, L
Descartes-szorzat képzése	G, Á	G, Á, L	Á, L
Deduktív gondolkodás			
Kapcsolás	Á, L	L	–
Választás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Feltételképzés	–	G, Á	G, Á, L
Előrelépő következtetés	Á, L	L	–
Visszalépő következtetés	G, Á	G, Á, L	Á, L
Választó következtetés	G, Á	G, Á, L	Á, L
Lánckövetkeztetés	G, Á	G, Á, L	Á, L
Kvantorok	–	G, Á	G, Á, L
Induktív gondolkodás			
Kizárás	G, Á	G, Á, L	Á, L
Átkódolás	G	G, Á	G, Á, L
Analógiák képzése	G, Á	G, Á, L	Á, L
Sorozatok képzése	G	G, Á	G, Á, L

A rendszerező képesség (Nagy, 2003) matematikai alapját a halmazokkal és relációkkal kapcsolatos műveletek képezik, a képesség fejlesztése azonban természetesen nem ezeknek a műveleteknek a megtanítását és gyakoroltatását jelenti, hanem az ezekre épülő gondolkodási sémák különböző tartalmakon való alkalmazását. A táblázatban látható részképességek közül a halmazképzés, besorolás, illetve a definiálás legjobban a fogalomkialakítással kapcsolatban működtethető, például dolgok közös tulajdonságai alapján halmazok alkotását, megnevezését vagy dolgoknak adott halmazokba való besorolását, illetve fogalmak adott tulajdonságok felhasználásával történő pontos meghatározását kérhetjük. A sorképzés és a hierarchikus osztályozás a dolgok közötti viszonyok alapján történő rendezésre épül, a sorképzés egydimenziós rendezést (idősor, mennyiségi sor, tartalmazási sor), a hierarchikus osztályozás pedig elágazó struktúrájú rendezést igényel.

A kombinatív képesség (Csapó, 2003; Nagy, 2004) matematikai hátterében a kombinatorikai műveletek állnak, de a képességfejlesztés itt sem ezeknek a tudatosítását, gyakorlását jelenti, hanem a megfelelő gondolkodási műveletek, halmazképzési algoritmusok konkrét tartalmakon való alkalmazását. A felsorolt részképességek közül a permutálás adott halmaz elemeinek sorba rendezését, a variálás adott halmazból meghatározott elemszámú rendezett részhalmazok kiválasztását, a kombinálás pedig adott halmazból meghatározott elemszámú, de nem rendezett részhalmazok kiválasztását jelenti. Az összes részhalmaz képzése hasonló a kombináláshoz, de az összes lehetséges elemszámú részhalmazt ki kell választani, a Descartes-szorzat képzése során pedig két halmaz elemeiből kell rendezett elem párokat kialakítani.

A deduktív gondolkodás (Vidákovich, 2002; 2004) matematikai alapja a klasszikus logika, de a fejlesztés során itt sem logikatanításról van szó. A felsorolt részképességek három csoportot képeznek. Az első csoportba a kétváltozós műveletek tartoznak, a kapcsolás az „és”, a választás a „vagy” és a „vagy..., vagy”, a feltételképzés a „ha..., akkor” és az „akkor és csak akkor..., ha” nyelvi elemek alkalmazásával képezhető összetett mondatok értelmezését igényli. A második csoport a következtetések csoportja, ezek közül az előrelépő és a visszalépő következtetés egyaránt a feltételképzés műveletét használja, de az első az előtag megerősítésével, a második pedig az utótag tagadásával. A lánckövetkeztetés már két feltételes állításra épül, ahol az első állítás utótagja és a második állítás előtagja azonos. A választó következtetésben a választás művelete szerepel, az egyik tag állításából vagy tagadásából kell a másik tagra következtetni. A kvantorok feladataiban a „minden” és a „van olyan” nyelvi sémákat és szinonimáikat kell alkalmazni.

Az induktív gondolkodás (Csapó, 2003) matematikai háttere a szabályfelismerés és szabályalkotás. A fejlesztés lényege itt sem a matematikai módszerek tanítása, hanem a szabályfelismerés és szabályalkotás műveletének gyakorlása konkrét tartalmakon. Például az ebbe a csoportba tartozó kompetenciakomponensek közül a kizárás szabályfelismerést, illetve a kivétel megtalálását igényli, lényegében „kakuktkojás” feladat. Az átkódolás konkrét példákon felismert művelet alkalmazását jelenti újabb konkrét esetben. Az analógiák képzése a konkrét példával bemutatott kapcsolat felismerésére és további alkalmazására épül, a sorozatok képzéséhez pedig néhány elem alapján a sorozat műveleti szabályának felismerése és ennek alapján további elemek előállítása szükséges.

A négy kompetenciakomponens rövid jellemzése mutatja, hogy mindegyik készség, képesség alapját matematikai struktúrák képezik, de a pedagógusnak a nem matematikai tantárgyi tartalmakon végzett fejlesztéshez nincs szüksége a háttérstruktúrák alaposabb ismeretére. A fejlesztő programok felépítésének mélyebb megértését azonban segítheti a kapcsolódó matematikai témakörök, a felhasznált matematikai struktúrák átgondolása. A tanulóknak pedig a képességek háttérében álló matematikai struktúrákat semmiképpen nem kell ismerniük, a más tantárgyakban történő fejlesztés során azokat nemcsak hogy nem kell megtanítani, hanem meg sem kell említeni. A halmazok, relációk, a kombinatorika, a logika, a szabályfelismerés és szabályalkalmazás tanítása, gyakoroltatása a matematikatanítás feladata.

4. A MÁS TANTÁRGYAK KERETEI KÖZÖTTI FEJLESZTÉS TARTALMI ÉS SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

A matematikai kompetencia fejlesztendő komponensei elvileg igen sokféle tartalommal működtethetők, tehát sokféle nem matematikai környezetben is fejleszthetők. Az iskolai, tantárgyi keretek között történő kompetenciafejlesztés lehetőségeit azonban korlátozza az, hogy a valóban eredményt ígérő, tehát megfelelő gyakoriságú, következetes, lehetőleg az egész tanévre elosztott fejlesztés csak olyan tantárgyakban lehetséges, amelyeknek tananyagában viszonylag gyakran és egyenletesen fordulnak elő a képességfejlesztő feladatok beillesztésére alkalmas anyagrészek. Ez a feltétel a matematikai kompetencia néhány komponense (elsősorban a rendszerezés, kombinativitás, illetve a deduktív és induktív következtetés) esetében több tantárgyban is teljesül, míg más komponensek (különösen az erősebben matematikaszpecifikus készségek, képességek) esetében csak egyes tantárgyak egyes témakörei alkalmasak ilyen jellegű fejlesztésre.

A matematikai kompetencia kiemelten fejlesztendő komponensei és a fejlesztésre alkalmas tantárgyak közötti lehetséges megfeleltetéseket a 3. táblázatban foglaltuk össze. A táblázat csak az 1. táblázatban már megjelölt fejlesztési periódusokra ad meg tantárgyakat, és csak olyanokat, amelyek anyagába a korábbi képességfejlesztő kísérletek tapasztalatai alapján nagy valószínűséggel beilleszthető a megfelelő mennyiségű és minőségű fejlesztő feladat. A táblázatban egy-egy kompetenciakomponenshez és iskoláztatási szakaszhoz több tantárgy is tartozik, ez választási lehetőségeket jelent. A korábbiakban azonban már utaltunk arra, hogy a fejlesztés hatékonyabb, ha párhuzamosan több tantárgyban is zajlik, ezért célszerű minden készséget, képességet minden évfolyamon legalább két-három tantárgyban fejleszteni.

3. táblázat: A matematikai kompetencia kiválasztott komponenseinek fejlesztésére javasolt iskoláztatási szakaszok és tantárgyak

Kompetenciakomponens	1–4. évfolyam	5–8. évfolyam	9–12. évfolyam
Számlálás	ének-zene, technika, természetismeret, testnevelés	–	–
Számolás	ének-zene, technika, természetismeret, testnevelés	–	–
Mennyiségi következtetés	ének-zene, technika, természetismeret, testnevelés	–	–
Valószínűségi következtetés	ének-zene, technika, természetismeret, testnevelés	biológia, fizika, földrajz, kémia, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, történelem
Becslés, mérés	technika, természetismeret, testnevelés	–	–
Mértékegységváltás	technika, természetismeret, testnevelés	–	–
Szövegesfeladat-megoldás	technika, természetismeret	–	–
Problémamegoldás	technika, természetismeret	biológia, fizika, földrajz, kémia, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, történelem
Rendszerezés	magyar, technika, természetismeret	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem
Kombinativitás	magyar, technika, természetismeret	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem
Deduktív következtetés	magyar, technika, természetismeret	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem
Induktív következtetés	magyar, technika, természetismeret	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem	biológia, fizika, földrajz, kémia, magyar, történelem

Mivel a matematikai kompetencia komponensei leginkább a természettudományi tárgyak készségeivel és képességeivel mutatnak rokonságot, ezért érthető, hogy a táblázatban felsorolt tantárgyak nagyobb része is ebbe a körbe tartozik. Ugyanakkor a természettudományi tárgyak, különösen a fizika, kémia viszonylag kis óraszámú és emellett zsúfolt tananyaga nem mindig kedvez a képességfejlesztésnek. A korábbi képességfejlesztő kísérletek tapasztalatai azt mutatják, hogy a biológia, földrajz, sőt a humán tantárgyak (magyar, történelem) sokszor rugalmasabb kereteket kínálnak a képességfejlesztő feladatok beillesztésére.

A fejlesztés keretétől szolgáló tantárgyak kijelölése után ki kell választanunk azokat a témaköröket, tartalmakat, amelyekhez a fejlesztő feladatokat kapcsoljuk. Erre a célra olyan témakörök alkalmasak, amelyek viszonylag nagyobb terjedelműek, több tanítási órán is sorra kerülnek, így az ezekhez készült feladatok több alkalommal is használhatók lesznek, ugyanakkor a tartalmak újbóli felidézése nem lesz erőltetett. Célszerű, ha a kiválasztott témakörök egyenletesen helyezkednek el a tanév anyagában, mert így megoldható az is, hogy a fejlesztésre megfelelő gyakorisággal kerüljön sor, esetleg az egész tanévet átfogva.

A képességfejlesztő feladatok beillesztése során meg kell határoznunk azok alkalmazásának helyét és módját is. Ennek korlátja általában a tananyag viszonylagos zsúfoltsága, illetve a tanmenet szerinti haladás kényszere. Ezért a készség- és képességfejlesztő feladatok elvégzését úgy kell ütemoznünk, hogy az ezekkel történő foglalkozás legfeljebb tanóránként 5-10 percet vegyen igénybe. Még így is számolnunk kell azzal, hogy a fejlesztésre csak akkor szánhatunk megfelelő mennyiségű időt, ha a tananyag egyes részeit lerövidítjük, szükség esetén elhagyjuk.

A döntés nyilván nem könnyű, de a matematikai kompetencia legfontosabb, ún. kritikus készségei, képességei esetében ezek a módosítások elkerülhetetlenek. Azaz a néhány kritikus készség fejlesztését fontosabbnak kell tekintenünk, mint a tananyag maradéktalan, előre eltervezett ütemben történő feldolgozását. Ha ezeket a készségeket, képességeket kritériumorientált módszerekkel az optimális használhatóság szintjére kívánjuk fejleszteni, akkor ehhez differenciált, egyénre szabott fejlesztés szükséges.

Végül megtervezendők és kidolgozandók a tartalmas direkt, egyes esetekben kritériumorientált fejlesztés céljait szolgáló eszközök is. A fejlesztéshez általában ötféle eszköz lehet szükséges. A tanári kézikönyv minden esetben elkészítendő, a pedagógusok ebből ismerhetik meg a fejlesztés koncepcióját, módszereit, illetve ebben találják meg az alkalmazásra javasolt feladatokat. Az értékelő eszközök mindazon készségek és képességek esetében szükségesek, amelyekre a fejlesztés célváltozói épülnek, azaz amelyek fejlettségét többé-kevésbé rendszeresen értékelni kell. Tanulói munkafüzet-re nem minden készség, képesség fejlesztéséhez van szükség, mivel egyes esetekben az egyébként is meglévő tananyagok, munkafüzetek is jól használhatók. Speciális eszközök csak néhány készség esetében jöhetnek szóba, ezek egyrészt a tanári szemléltetést, másrészt a tanulói munkát segítik. Végül a fejlődési mutató a kritériumorientált készség- és képességfejlesztés nélkülözhetetlen kelléke, ennek segítségével követhető nyomon a fejlődés menete és határozhatók meg a hátralevő fejlesztési feladatok.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- C. Neményi Eszter és Somfai Zsuzsa (2001): *A matematikai tantárgy helyzete és fejlesztési feladatai*.
- Csapó Benő (2003): *A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Csíkos Csaba és Dobi János (2001): *Matematikai nevelés*. In: Báthory Zoltán és Falus Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Osiris Kiadó, Budapest, 355–372.
- Dobi János (szerk., 1994): *A matematikatanítás a gondolkodásfejlesztés szolgálatában*. PSZMP – Calibra – Keraban, Budapest.
- Nagy József (2000): *XXI. század és nevelés*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Nagy József (2003): *A rendszerező képesség fejlődésének kritériumorientált feltárása*. Magyar Pedagógia, 3. sz., 269–314.
- Nagy József (2004): *Az elemi kombinatív képesség kialakulásának kritériumorientált diagnosztikus feltárása*. Iskolakultúra, 8. sz., 3–20.
- Vidákovich Tibor (2002): *Tudományos és hétköznapi logika: a tanulók deduktív gondolkodása*. In: Csapó Benő (szerk.): *Az iskolai tudás*. Osiris Kiadó, Budapest, 201–230.
- Vidákovich Tibor (2004): *Tapasztalati következtetés*. In: Nagy József (szerk.): *Az elemi alapkészségek fejlődése 4–8 éves életkorban*. Mozaik Kiadó, Szeged, 52–62.
- Vidákovich Tibor (2005): *A matematikai kompetencia fejlesztésének koncepciója*. sulINova Kht., Budapest.

dr. Vidákovich Tibor

BEVEZETŐ

- A 8. osztályos magyar nyelv tantárgyhoz készült füzet öt modulhoz kapcsolódik.
- Minden modulhoz öt egységre osztottuk a feladatokat. Célszerűnek tartanánk, ha egy tanórán egy egység fejlesztő feladataival foglalkoznának, és ez az adott tanóra 10-12 percében történne.
- A feladatok megoldásával érdemes a tanóra elején foglalkozni, de egyéni belátás szerint máshova is illeszthetők.
- A témakört bevezető szöveg alkalmas arra, hogy a nyelvtani ismereteket elmélyítse, rögzítse, összegezzé, rendszerezze, a feladatok viszont elsősorban a gondolkodási képességek fejlesztését szolgálják. Ez akkor eredményes, ha rendszeresen minél több tanórán kerül sor a feladatok megoldására.
- Javasoljuk, hogy az első alkalommal, amikor a témával foglalkozni kezdenek, olvassák el hangosan a szöveget, akár többször is, majd értelmezzék közösen az olvasottakat.
- A szöveg feldolgozása után a tanulók többnyire önállóan oldják meg a feladatokat, természetesen más hatékony munkaformákkal is dolgozhatnak.
- Az egyes alkalmakra készült egységeken belül igyekeztünk a feladatokat úgy elrendezni, hogy különböző fejlesztendő képességre vonatkozzanak. Ezért célszerűnek tartanánk, ha mindegyik feladatot megoldanák a tanulók.
- Feltétlenül ellenőrizték tanári irányítással a feladatok megoldását, majd végezzék el a javítást.
- Célszerű minden egység előtt a téma bevezető szövegét újra elolvasni.

a szerzők

1. MODUL

A MONDATOK OSZTÁLYZÁSA SZERKEZETÜK SZERINT

FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kompetenciakomponens	1. egység	2. egység	3. egység	4. egység	5. egység
Rendszerező képesség					
Halmazképzés, besorolás					
Definiálás	+	+			
Felosztás			+		
Sorképzés, sorképző osztályozás				+	
Hierarchikus osztályozás					+
Kombinatív képesség					
Permutálás				+	
Variálás		+			
Kombinálás	+				
Összes részhalmaz képzése					+
Descartes-szorzat képzése			+		
Deduktív gondolkodás					
Kapcsolás					
Választás	+				
Feltételképzés		+			
Előrelépő következtetés					
Visszalépő következtetés			+		
Választó következtetés				+	
Lánckövetkeztetés					+
Kvantorok					
Induktív gondolkodás					
Kizárás		+			
Átkódolás			+		+
Analógiák képzése	+				
Sorozatok képzése				+	

1. EGYSÉG

A mondatok osztályozása szerkezetük szerint

Szövegeink mondatokból épülnek fel. A mondat kerek, önálló gondolatot fejez ki.

A mondatok formai jellemzője: nyelvtani szabályok szerint összekapcsolt szavak alkotják, mivel általában több szóból állnak, de vannak egy szóból állóak is.

Eddig is megfigyeltük már, hogy mondataink tartalmukat, szerkezetüket, minőségüket tekintve sokfélék.

A mondatokat osztályozhatjuk:

- a közlésfolyamatban betöltött szerepük alapján,
- minőségük szerint,
- szerkezetük alapján.

Ebben a tanévben részletesen tanulunk a mondatok szerkezetéről.

A mondatok osztályozása szerkezetük szerint

Az *egyszerű mondat* egy alany–állítmányi szó szerkezetet tartalmaz, egy mondategységből áll.

Az egyszerű mondat lehet *tagolatlan* vagy *tagolt*.

A *tagolatlan* mondatok nem bonthatók mondatrészekre, ilyenek azok az általában egyetlen szóból álló mondatok, mint a felelőszók, *indulatszók*, *megszólítások* pl. *Hű, de hideg van!*

A *tagolt mondat* lehet *hiányos* vagy *teljes*.

A *hiányos* mondatból valamelyik vagy mindkét fő mondatrész hiányzik, pl.: **A baba. Balra!**

Teljes a mondat akkor, ha mindkét fő mondatrészt tartalmazza. A tőmondatban csak fő mondatrészek vannak. Ha az állítmányon és alanyon kívül más mondatrész is van a mondatban, akkor bővített mondatról beszélünk.

Az összetett mondatok jellemzői

Az összetett mondat két tartalmilag, logikailag összefüggő gondolatot fejez ki, két tagmondatból áll, ugyanis két alany–állítmányi szerkezetet tartalmaz.

Pl.: *Telefonált a barátom, és elhívott focizni. Azért telefonált a barátom, hogy elhívjon focizni.*

A kettőnél több tagmondatból álló mondatot többszörösen összetett mondatnak nevezzük.

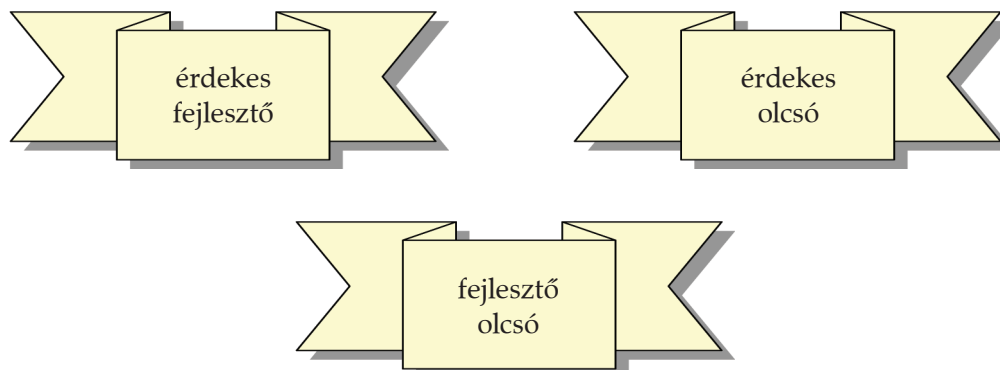
Pl.: *Azért telefonált a barátom, hogy elhívjon focizni, de én nem értem rá.*

1. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

Tamas társasjátékot szeretne venni testvérének, ám a kérdésére („Milyen legyen az ajándék?”) csak hiányos mondatokban kapott választ édesanyjától (**Érdekes. Fejlesztő. Olcsó.**). Így nehéz vásárolni. Csak olyan játékokat talált, amire a három kérésből kettő volt jellemző.

Milyen játékokat láthatott a boltban? Írd az egyes jellemzőket (érdekes, fejlesztő, olcsó) a díszítő szalagba!

2. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A megadott fogalmak segítségével fogalmazd meg, hogy mi az egyszerű mondat!

Az egyszerű mondat olyan mondat, amely egy gondolatot fogalmaz meg, egy alany-állítmányi szerkezetet tartalmaz, és egy mondategységből áll.

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÁS

Tamás szerette volna testvérének, Lillának jobban elmagyarázni a nyelvtan leckét, ezért a következő feladatot eszelte ki:

– Értelmezd, hogy mit jelent a következő állítás!

HA AZ EGYSZERŰ MONDAT TAGOLT ÉS TELJES, AKKOR VAGY TŐMONDAT, VAGY AZ ALANYON ÉS ÁLLÍTMÁNYON KÍVÜL MÁS MONDATRÉSZT IS TARTALMAZ.

Lilla négy választ is adott.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítása, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy egy tagolt és teljes egyszerű mondat csak tőmondat, de más mondatrészt az alanyon és az állítmányon kívül nem tartalmaz.

B) Lehet, hogy egy tagolt és teljes egyszerű mondat tőmondat, de más mondatrészt is tartalmaz az állítmányon és az alanyon kívül.

C) Lehet, hogy egy tagolt és teljes egyszerű mondat nem tőmondat, és tartalmaz más mondatrészt is az alanyon és az állítmányon kívül.

D) Lehet, hogy egy tagolt és teljes egyszerű mondat nem tőmondat, más mondatrészt nem tartalmaz az alanyon és állítmányon kívül.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

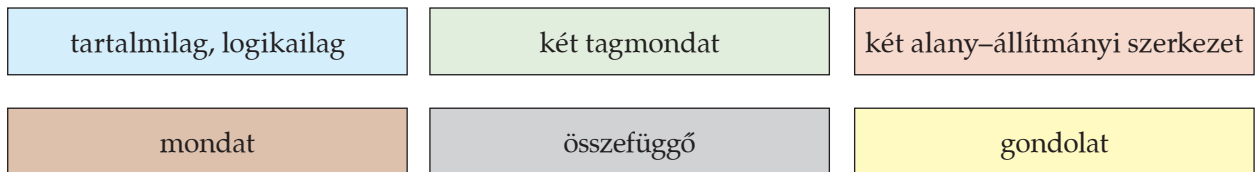
összetett mondat
tagolatlan mondat
tőmondat
egyszerű mondat

2. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A megadott fogalmak segítségével fogalmazd meg, hogy mi az összetett mondat!

Az összetett mondat olyan mondat, amely két tagmondatból áll, két alany–állítmányi szerkezetet tartalmaz, a két tagmondat tartalmilag és logikailag összefüggő gondolatot fejez ki.

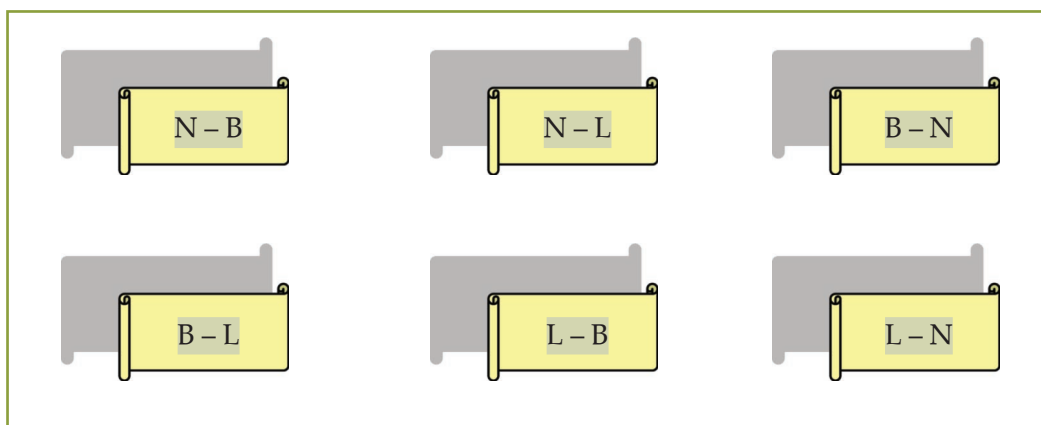
2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – VARIÁLÁS

Tomí egy nap a padlásán széttépett levél darabjaira bukkant. A mondatokból arra következtetett, hogy a levél valószínűleg válasz egy korábbi meghívásra. Három tagolatlan mondat maradt fenn épségben: „Nem!” „Barátom!” „Lehet!”

Segíts Tominak! Milyen válaszok adhatók a meghívásra, ha a három szó közül egyszerre mindig csak kettőt lehet a levél hiányos részébe illeszteni?

Írd a pergamenre a lehetséges válaszok kezdőbetűjét! (Nem: N. Barátom: B. Lehet: L.)

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Tomí a levél megfejtése után a következő megállapításra jutott:

AZ EGYSZERŰ MONDAT AKKOR ÉS CSAK AKKOR TAGOLATLAN, HA NEM BONTHATÓ MONDATRÉSZEKRE.

Lilla természetesen ezt a mondatot is megpróbálta értelmezni.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítása, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy a vizsgált egyszerű mondat tagolatlan, és nem bontható mondatrészekre.

B) Lehet, hogy a vizsgált egyszerű mondat nem tagolatlan, és mondatrészekre sem bontható.

C) Lehet, hogy a vizsgált egyszerű mondat nem tagolatlan, és mondatrészekre bontható.

D) Lehet, hogy a vizsgált egyszerű mondat tagolatlan, és mondatrészekre bontható.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – KIZÁRÁS

Húzd át, amelyik nem illik a sorba! Választásodat indokold meg!

teljes mondat

tagolatlan mondat

hiányos mondat

felszólító mondat

egyszerű mondat

Mert a többi mind a mondatok szerkezetére vonatkozik, a felszólító mondat pedig a mondat tartalma.

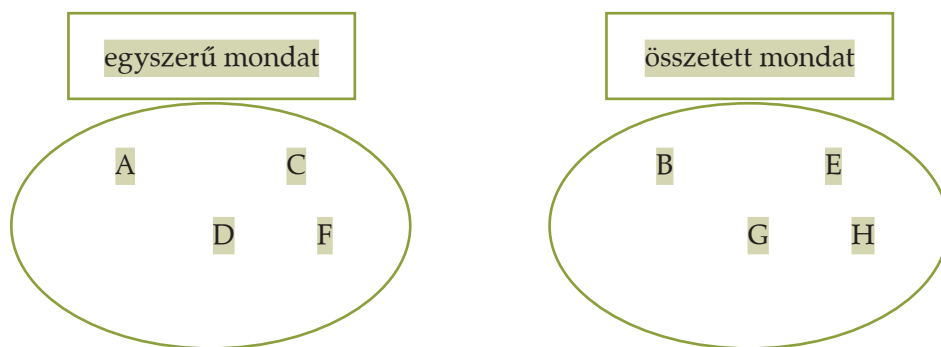
3. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – FELOSZTÁS

Csoportosítsd szerkezetük szerint a megadott mondatokat! A betűjeleket írd a megfelelő helyre! Nevezd meg az egyes csoportokat!

- A Erősen fagyott.
- B Valaki nagyot kiáltott, majd a gyerekek ijedten elcsendesedtek.
- C A gyerekek már nagyon várták az igazi téli időt.
- D Egész éjjel hullott a hó.
- E A gyerekek elcsendesedtek, a csendben valaki halkán megszólalt.
- F A lehullott hó, a viharos szél komoly fennakadásokat okozott a közlekedésben.
- G Ha feltámad a szél, nagy hófúvások keletkezhetnek.
- H Télen óvatosabban kell közlekedni, ugyanis gyakran kedvezőtlenek az útviszonyok.

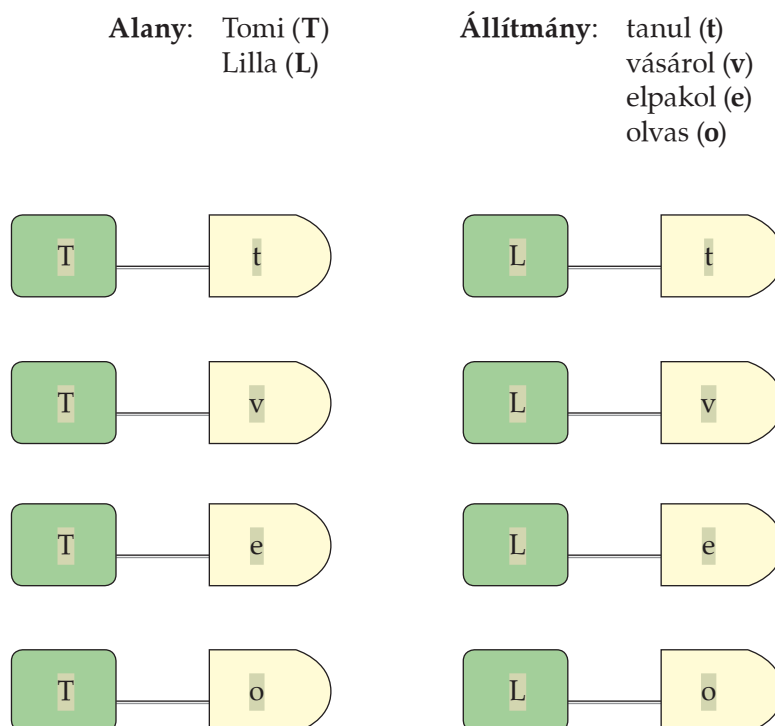

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

Tomí nyelvtenórán vállalta, hogy néhány **tőmondatban** összefoglalja a testvére és saját otthoni feladatait.

Milyen párokat tudsz kialakítani az alanyok és az állítmányok között?

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – ELŐRELÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

A tőmondatok jól sikerültek, így Tomí kedvet kapott egy bonyolultabbnak tűnő feladathoz is. A tanárnő megkezdett mondatát kellett lezárnia.

Fejezd be a mondatot!

Az egyszerű mondat **akkor és csak akkor** bővített, **ha** mindkét fő mondatrészt tartalmazza és az alanyon és állítmányon kívül más mondatrész is van a mondatban.

Most csak az alany és állítmány alkotja a mondatot, tehát a **mondat nem bővített**.

Elfogadható válaszként a tőmondat is, ebben az esetben viszont fel kell hívni a tanulók figyelmét, hogy erre a példamondatból nem következtethetünk.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg az alábbi mondatokat, és folytasd a sort!

a) Elkísértük a pályaudvarra az elutazókat. → Elkísértük a pályaudvarra azokat, akik elutaztak.

Lelkesen ünnepeltük a verseny győzteseit. → Lelkesen ünnepeltük azokat, akik győztek a versenyen.

A lényeg, hogy összetett mondatot szerkesszenek.

b) Még előtted az élet! → Még előtted van az élet!

Kínos, hosszú csend. → Kínos, hosszú csend következett.

Hiányos mondatból teljes mondatot alkossanak.

4. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – SORKÉPZŐ OSZTÁLYOZÁS

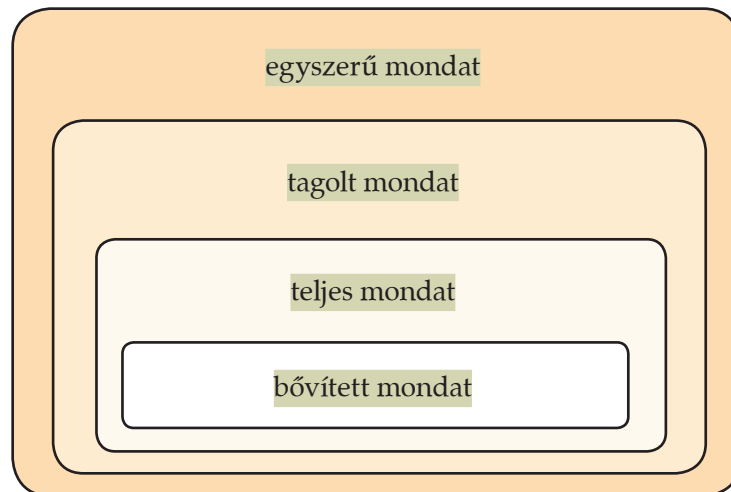
Írd be a megadott nyelvtani fogalmakat az ábra megfelelő részébe!

teljes mondat

bővített mondat

tagolt mondat

egyszerű mondat

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – PERMUTÁLÁS

Változtasd meg az alábbi mondatban minden lehetséges módon a szavak sorrendjét!

Írd le az összes lehetséges esetet! Beszéljétek meg, miért változott meg a mondat jelentése!

Péter moziba megy.

Péter moziba megy.

Péter megy moziba.

Moziba megy Péter.

Moziba Péter megy.

Megy Péter moziba.

Megy moziba Péter.

A mondat jelentése azért változott meg, mert megváltozott a mondat szórendje.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – SOROZATOK KÉPZÉSE

Figyeld meg az alábbi mondatokat! Folytasd a sort!

- Elmegyünk ma arra a kiállításra, amelyikről a barátnőd beszélt?
- Igen.
- Akkor korán induljunk el, hogy ne kelljen hosszasan várakozni a pénztárnál.
- Jó.
- Mit szólnál ahhoz, ha a testvérem is velünk jönne?
- Felőlem!

Megoldásként egy példa:

- Akkor most azonnal telefonálok neki.
- Rendben.

Sokféle folytatás elképzelhető, az a fontos, hogy egy tagolatlan mondat legyen a felelet, a következő pedig egy tagolt, bővített mondat vagy összetett mondat.

4. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS, VISSZALÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

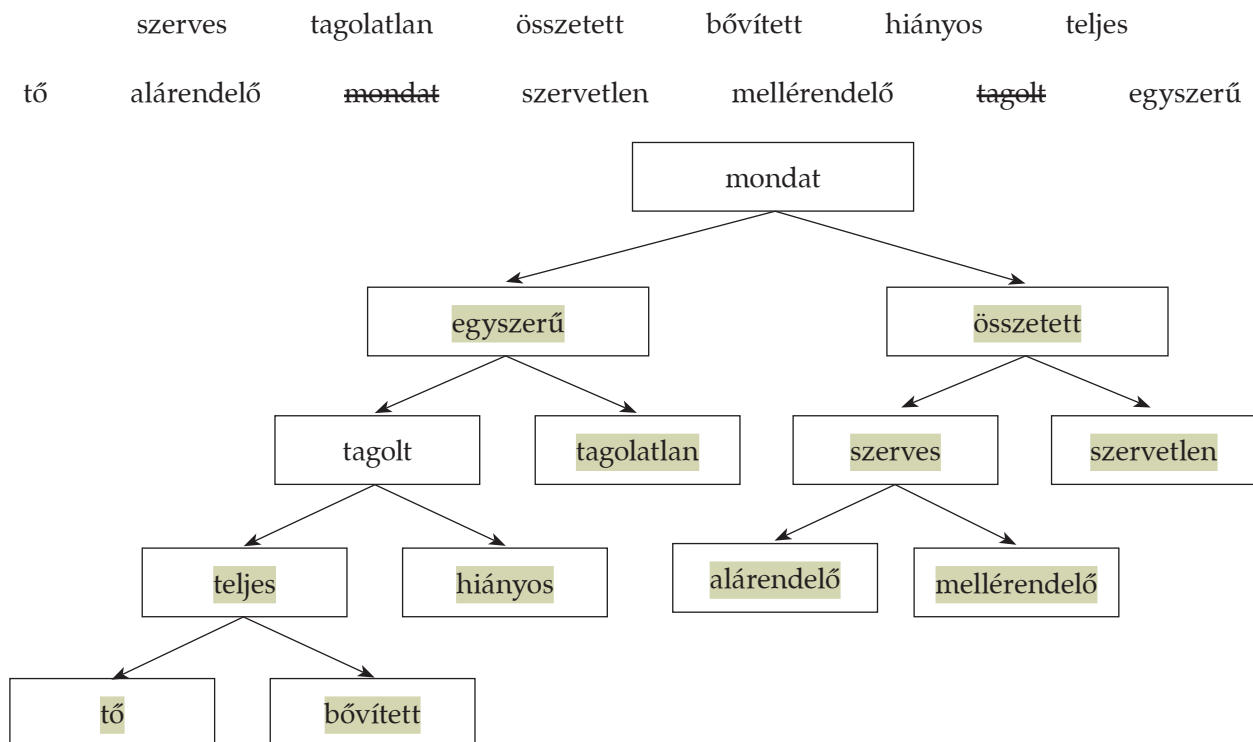
Az egyszerű mondat lehet hiányos vagy teljes. Ha teljes, akkor mindkét fő mondatrészt tartalmazza. A vizsgált mondat nem tartalmazza mindkét főmondatrészt, tehát hiányos.

5. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HIERARCHIKUS OSZTÁLYOZÁS

Az alább felsorolt fogalmakat írd be az ábra megfelelő helyére!

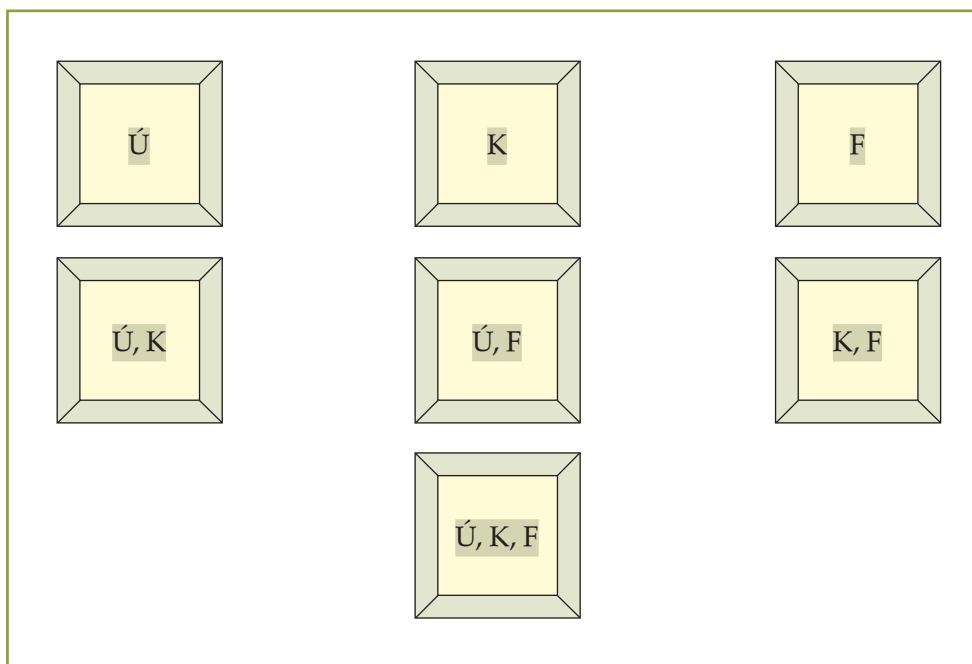

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – ÖSSZES RÉSZHALMAZ KÉPZÉSE

Tomí triatlonozik. Az edzője olyan edzéstervet készített a számára, amelyikben csak **hiányos mondatok** szerepelnek („Úszás.” „Kerékpározás.” „Futás.”) Ahhoz azonban ragaszkodott az edző, hogy ugyanaz a napi program ne szerepeljen a tíznapos edzőtábor edzéstervében, de egy nap akár több mindennel is foglalkozhasson.

Készítsd el Tomí edzéstervét! Írd az egyes napokat jelképező mezőkbe a napi feladat/feladatok betűjelét! (úszás: **Ú**, kerékpározás: **K**, futás: **F**)

A megoldásban elfogadható az is, ha több tevékenység esetén a betűk felcserélésével új variációt alkot a tanuló (pl. Ú, K és K, Ú).

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – LÁNCKÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a megkezdett mondatot!

Ha a mondat egyszerű, akkor lehet tagolt és tagolatlan is.

Ha a mondat tagolt, akkor mondatrészekre bontható.

Tehát ha a mondat egyszerű és tagolt, akkor mondatrészekre bontható.

4. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg az alábbi mondatokat, és folytasd a sort!

Jobbra át! → Mindenki tegyen 90 fokos fordulatot jobbra!

Fagy. → Ma reggelre fagypont alá süllyedt a hőmérséklet.

Csend! → Kérem, most mindenki maradjon csendben!

Kati! → Kati, kérlek, figyelj rám!

Állj! → Azonnal álljatok meg!

2. MODUL

A MELLÉRENDELŐ

ÖSSZETETT

MONDAT ÉS FAJTÁI

FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kompetenciakomponens	1. egység	2. egység	3. egység	4. egység	5. egység
Rendszerező képesség					
Halmazképzés, besorolás					+
Definiálás	+	+			
Felosztás					
Sorképzés, sorképző osztályozás			+		
Hierarchikus osztályozás				+	
Kombinatív képesség					
Permutálás					
Variálás		+			
Kombinálás	+				
Összes részhalmaz képzése				+	
Descartes-szorzat képzése			+		+
Deduktív gondolkodás					
Kapcsolás					
Választás	+				
Feltételképzés		+			
Előrelépő következtetés					
Visszalépő következtetés			+		
Választó következtetés				+	
Lánckövetkeztetés					+
Kvantorok					
Induktív gondolkodás					
Kizárás					
Átkódolás					+
Analógiák képzése	+	+	+		
Sorozatok képzése				+	

1. EGYSÉG

A mellérendelő összetett mondat és fajtái

Az összetett mondatok két tagmondatból állnak, a tagmondatok közti viszony lehet szerves vagy szervetlen.

Szervetlen összetett mondatokról akkor beszélünk, ha az egyik vagy mindkét tagmondat tagolatlan mondat. Pl.: *Ejnye, de ügyetlen vagy! Jaj, dehogy!*

A **szerves** összetett mondatok két tagolt tagmondatból állnak. Ezeknek az összetett mondatoknak a tagmondatok egymáshoz való viszonya alapján két fajtáját különböztetjük meg: mellérendelő és alárendelő összetett mondatok.

Akkor beszélünk **mellérendelő** összetett mondatról, ha tagmondatok között csak tartalmi, logikai kapcsolat van, és a tagmondatok egyenrangúak, tehát mindkét mondat főmondat, például: *Kerestelek tegnap délután, de sehol sem találtalak.* A tagmondatok akár önmagukban is állhatnak, kerek, egész gondolatot fejeznek ki.

A mellérendelő összetett mondat könnyen szétbontható egyszerű mondatokra. A tagmondatok közötti tartalmi összefüggés miatt a közlésben mégis célszerűbb egy mondatba foglalni őket.

A tagmondatok közti tartalmi összefüggés alapján a mellérendelő összetett mondatoknak öt fajtája lehet:

- kapcsolatos
- ellentétes
- választó
- következtető
- magyarázó.

A **kapcsolatos** mellérendelő mondat tagmondatai között természetes tartalmi összefüggés van. A második tagmondat továbbfűzi a megkezdett gondolatot, vagy kiegészíti azt. *Szabadidőmben legszívesebben zenét hallgatok, és kiskoromtól rendszeresen sportolok.*

Néhány kötőszava: és, s, meg, is, sőt, is ... is, sem ... sem, nemcsak ... hanem is stb.

Az **ellentétes** mellérendelő mondat tagmondatainak tartalma között valamilyen ellentét fejeződik ki. *Nagyon sokféle sport érdekel, de egyre kevesebb idő marad rá.*

Néhány kötőszava: de, pedig, ám, bár, ellenben, azonban stb.

A **választó** mellérendelő mondat tagmondatai különféle lehetőségeket fogalmaznak meg, amelyek közül választani lehet. *Ebben az évben vagy úszni járok, vagy a kosárlabdázást folytatom.*

Kötőszavai: vagy, vagy ... vagy, akár ... akár.

A következtető és a magyarázó összetett mondatok ok-okozati viszonyt fejeznek ki.

A **következtető** mellérendelésben az első tagmondat tartalmazza az okot, a második pedig ennek a következményét. *Elégedett volt velem az edzőnk, ezért játszhatok a következő meccsen.*

Néhány kötőszava: tehát, hát, ezért, ennél fogva stb.

A **magyarázó** mondat esetében éppen fordítva van, az első tagmondat tartalmazza az okozatot, a második pedig mintegy magyarázatként az okot, az előzményt fogalmazza meg.

Játszhatok a következő meccsen, ugyanis elégedett volt velem az edzőnk.

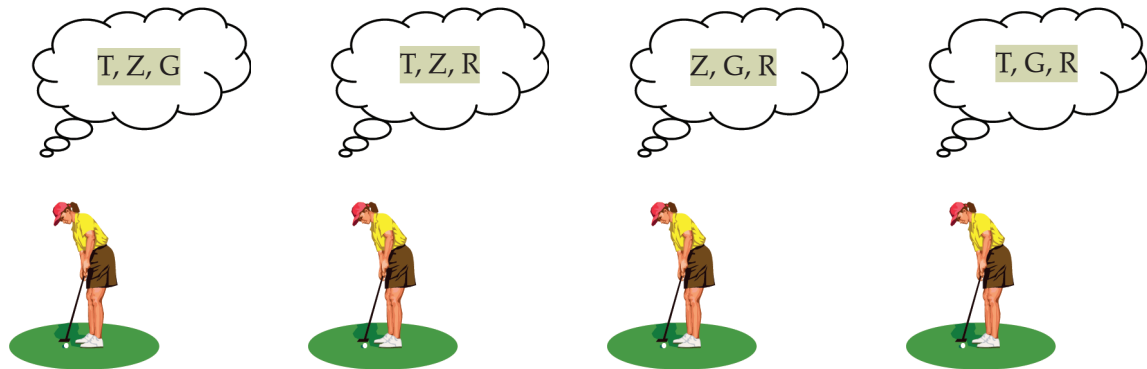
Néhány kötőszava: hiszen, hisz, ugyanis, azaz stb.

1. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

Ildinek sok a szabad ideje, sok dolog érdekl, szülei azonban választás elé állították: „Vagy táncolsz (T), vagy zenét tanulsz (Z), vagy golfozol (G), vagy rajzolni jársz (R).” Végül annyit engedtek a feltételeikből, hogy a négy lehetőségből hármat választhatott ki Ildi.

Miket választhatott Ildi? Írd a tevékenységek betűjelét a szövegbuborékba!

2. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A megadott kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a mellérendelő összetett mondat!

tartalmi	tagmondatok	kapcsolat	főmondat
logikai	összetett mondat	mindkét tagmondat	egyenrangúak

A mellérendelő összetett mondat olyan összetett mondat, amelyben a tagmondatok egyenrangúak, csak tartalmi és logikai kapcsolat fűzi őket össze, és mindkét tagmondat főmondat.

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÁS

Ildikó a nyelvtanórán négy különböző módon is értelmezte az alábbi mondatot.

HA EGY MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT TAGMONDATAI KÖZÖTT OK-OKOZATI KAPCSOLAT VAN, AKKOR AZ ADOTT MONDAT **VAGY** KÖVETKEZTETŐ, **VAGY** A MÁSODIK TAGMONDATA FOGALMAZZA MEG AZ ELŐZMÉNYT.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítása, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy egy ilyen mellérendelő összetett mondat következtető, és a második tagmondata fogalmazza meg az előzményt.

B) Lehet, hogy egy ilyen mellérendelő összetett mondat következtető, és a második tagmondat nem az előzményt fogalmazza meg.

C) Lehet, hogy egy ilyen mellérendelő összetett mondat nem következtető, és második tagmondata fogalmazza meg az előzményt.

D) Lehet, hogy ha egy ilyen mellérendelő összetett mondat nem következtető, és a második tagmondata nem fogalmazza meg az előzményt.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

tagolatlan mondat
választó mondat
bővített mondat
egyszerű mondat

2. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A megadott kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a választó mondat!

A választó mondat olyan mellérendelő összetett mondat, amelyben a tagmondatok különféle lehetőségeket fogalmaznak meg.

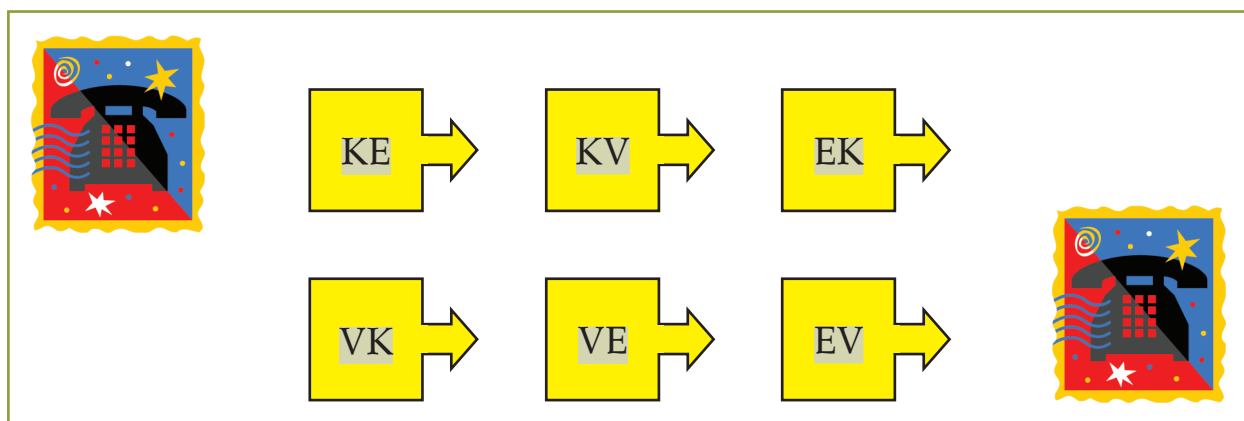
2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – VARIÁLÁS

Ildit moziba hívta a barátnője, Klári, ám neki nem volt kedve elmenni. Nem akarta megbántani a barátnőjét, így elgondolkodott: Hogyan mondjam meg neki röviden az elutasítást? Először fűzzem tovább Klári gondolatait? Adjak választási lehetőséget? Ne mondjak ellent?

Milyen formában fogalmazhatja meg Ildi a véleményét, ha a kapcsolatos (**K**), az ellentétes (**E**) és a választó (**V**) mondatok közül csak kettőt szeretne felhasználni a válasz megfogalmazásakor?

Írd a nyilakba a lehetséges megoldások kezdőbetűjét!

Írj példát valamelyik megoldásra!

Például: Te vagy a legjobb barátnóm, és szerintem is nagyon jól szórakoznánk a filmen. Igazad van, mégsem mehetek el holnap moziba.

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Ildikó a sokféle választási lehetőség elemzése után a következő megállapításra jutott:

AZ ELLENTÉTES MELLÉRENDELŐ ÖSSZETETT MONDAT AKKOR ÉS CSAK AKKOR VÁLASZTÓ, HA A TAGMONDATAI KÜLÖNBÖZŐ VÁLASZTÁSI LEHETŐSÉGEKET FOGALMAZNAK MEG.

Ildi kíváncsi öccse, Gáborka még csak alsóba jár, de mint mindig, most is megpróbálkozott nővére szavainak értelmezésével.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítása, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat választó, és tagmondatai különböző választási lehetőséget fogalmaznak meg.

B) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat nem választó, de tagmondatai különböző választási lehetőséget fogalmaznak meg.

C) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat nem választó, és tagmondatai nem fogalmaznak meg különböző választási lehetőségeket.

D) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat választó, és tagmondatai nem fogalmaznak meg különböző választási lehetőségeket.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

összetett mondat
magyarázó mondat
mellérendelő mondat
egyszerű mondat

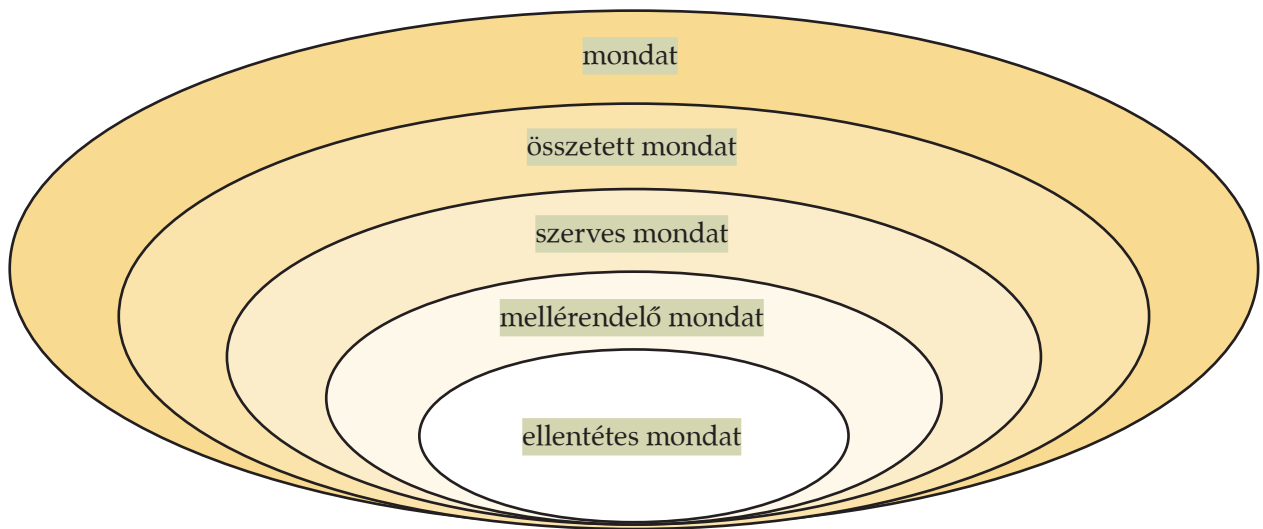
3. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – SORKÉPZŐ OSZTÁLYOZÁS

Írd be a megadott nyelvtani fogalmakat az ábra megfelelő részébe!

ellentétes mondat összetett mondat mondat
mellérendelő mondat szerves mondat

2. FELADAT

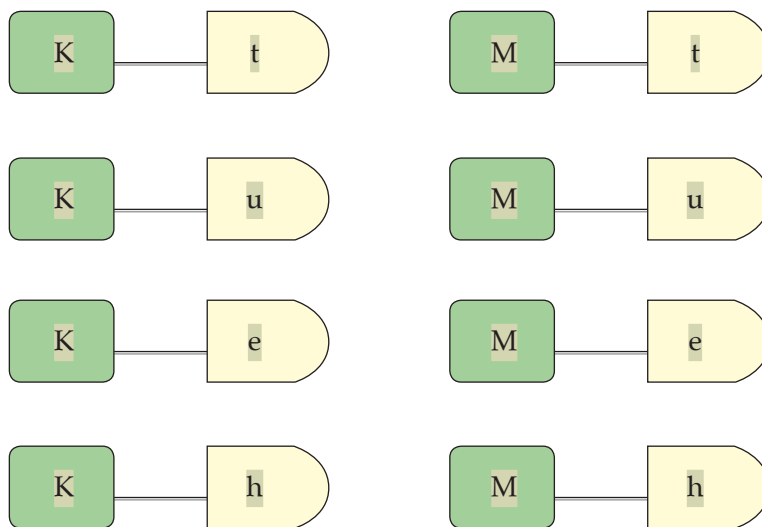
KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

Ildikó öccsét érdekelni kezdte, hogy milyenek lehetnek azok az ötletes feladatok, melyek minden délután lekötik a nővérét. Megkérte tehát Ildit, hogy neki is mutasson meg egyet. A testvére éppen a következtető és magyarázó mondatokat tanulta, így azt a feladatot adta Gábornak, hogy alakítson ki minél több párt a **tagmondatok** és a **kötőszavak** felhasználásával.

Alkoss te is minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemei közül!

Mondatfajta: következtető (K)
magyarázó (M)

Kötőszó: tehát (t)
ugyanis (u)
ezért (e)
hiszen (h)

Válaszd ki és karikázd be a valóban összetartozókat!

Következtető: tehát, ezért. Magyarázó: ugyanis, hiszen.

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VISSZALÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

Ildikó következő feladatában egy megkezdett mondatot kellett Gáborkának lezárnia.

Fejezd be a mondatot!

Ha a mondat magyarázó, akkor a második tagmondat tartalmazza az okot.

Ebben a mellérendelő összetett mondatban nem a második tagmondat tartalmazza az okot, tehát a mondat **nem magyarázó**.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

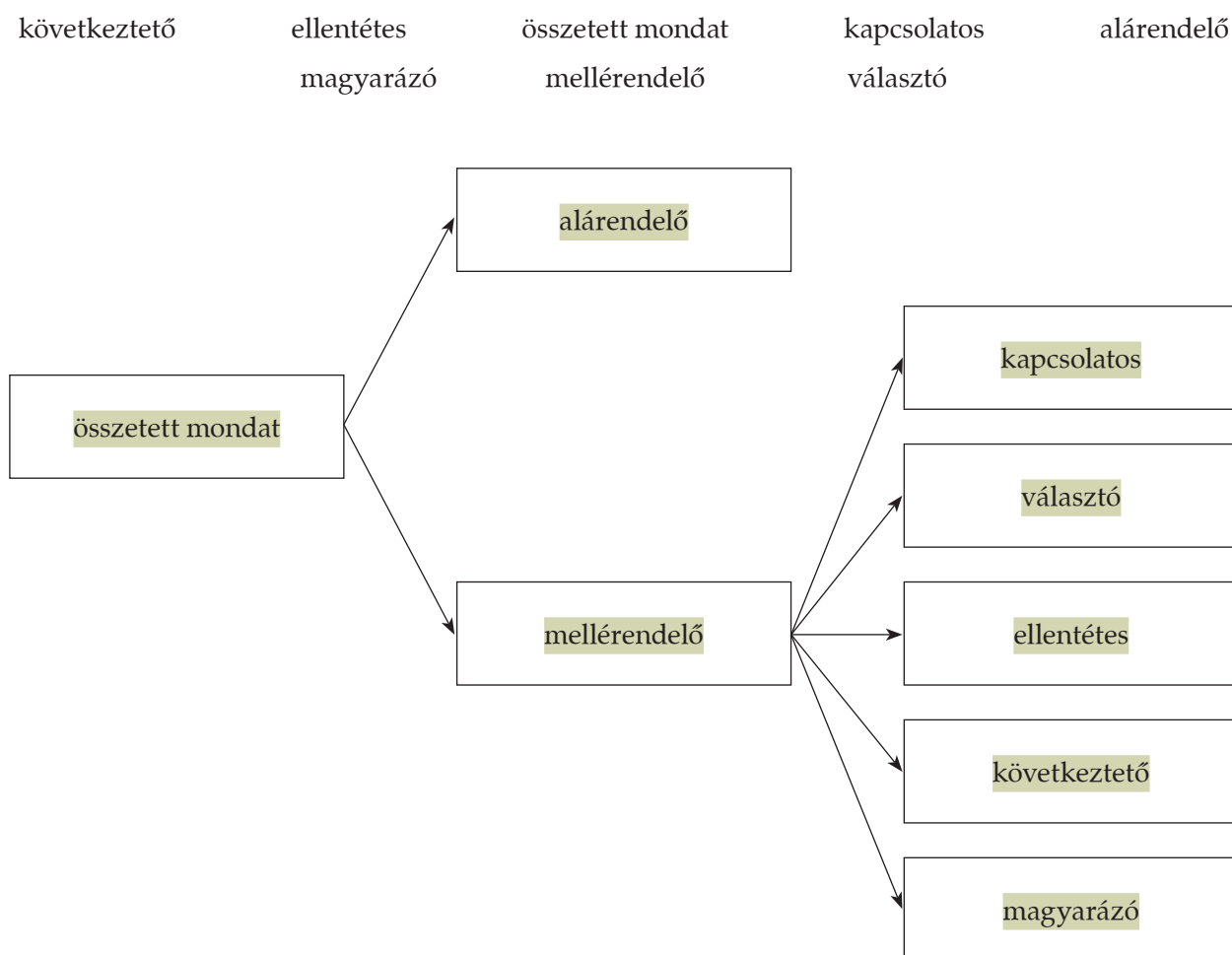
ellentétes
választó
akár
pedig

4. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HIERARCHIKUS OSZTÁLYOZÁS

Az alább felsorolt fogalmakat írd be az ábra megfelelő helyére!

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

Egy mellérendelő összetett mondat lehet következtető (ha a mellérendelésben az első tagmondat tartalmazza az okot) vagy magyarázó (ha az okot fogalmazza meg).

Ebben a mondatban nem az első tagmondat tartalmazza az okot, tehát a mondat **magyarázó**.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – SOROZATOK KÉPZÉSE

Figyeld meg az alábbi mondatokat! Folytasd a sort! Legalább egy példát írd!

A barátom meghívott magukhoz a hétvégére, a szüleim azonnal elengedtek.

A szüleim azonnal elengedtek, de feltételeket szabtak.

Feltételeket szabtak, ugyanis még nem tartanak teljesen megbízhatónak.

Megoldás:

Például: Még nem tartanak teljesen megbízhatónak, hiszen csak tizenhárom éves múltam.

Vagy: Még nem tartanak teljesen megbízhatónak, hiszen néhányszor már csalódást okoztam nekik.

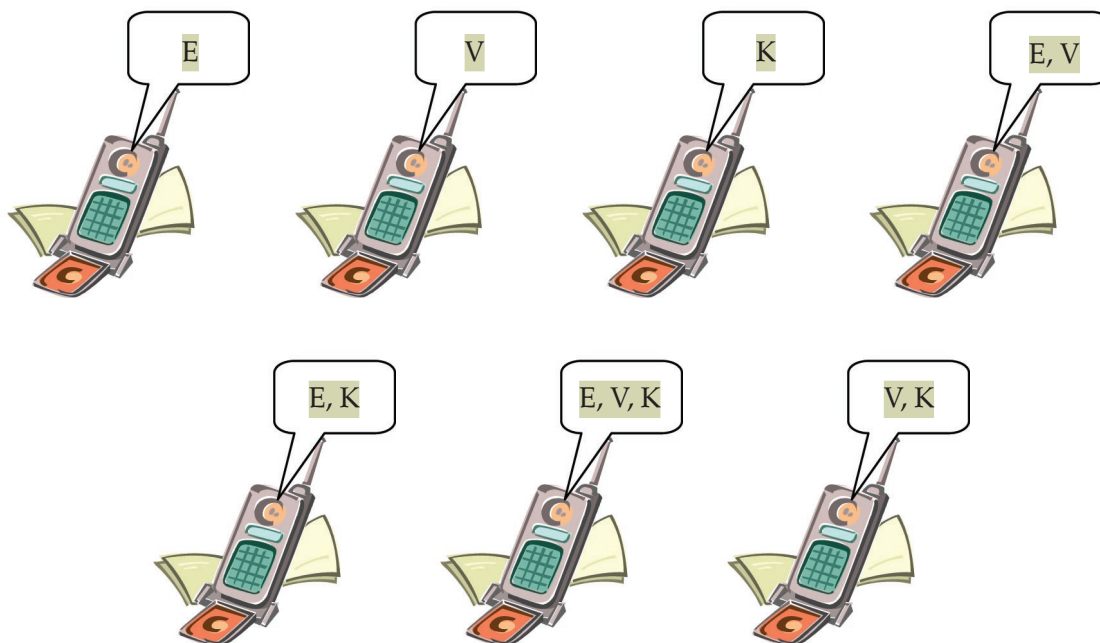
Az összetett mondat második tagmondatával úgy kell új típusú mellérendelő összetett mondatot alkotni, hogy ez legyen az új mondat első tagmondata.

4. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – ÖSSZES RÉSZHALMAZ KÉPZÉSE

Ildikó a hétvégén három érdekes sms-t kapott egy rejtett számról. Mindegyik mást fejezett ki: ellentétet (E), választást (V), következtetést (K). Együtt vagy külön-külön kell értelmezni az üzeneteket? Ildi mindegyik értelmezési lehetőséget szeretné megvizsgálni, így átgondolja a lehetséges eseteket.

Írd az egyes mezőkbe a mondatok betűjelét!

Javaslat: Az órán a tanulók írjanak egy-egy mondatot a feladatnak megfelelően!

5. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – BESOROLÁS

Helyezd el a feliratokat a táblázat első két sorába!

teljes	szervetlen	összetett mondatok
egyszerű mondatok	hiányos	szerves

Az alábbi mondatok betűjelét írd a táblázat megfelelő részébe!

- A Nagyon szeretek moziba, színházba járni.
- B Igazán?
- C A humor és a nevetés pihentet, felüdít.
- D Nohát, ezt örömmel hallom!
- E Nem gondolod, hogy néha te is eljöhetsz velem színházba?
- F Dehogynem, bármikor szívesen elkísérlek.
- G Remek!
- H Te pedig ígérd meg, hogy megnézed a következő kosárlabdameccsünket.

egyszerű mondatok		összetett mondatok	
hiányos	teljes	szervetlen	szerves
B G	A C	D F	E H

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

A mellérendelő összetett mondatok tagmondatai között lehet ok-okozati, egyszerű, természetes vagy ellentétes viszony. Ha ok-okozati viszony van, akkor a mondat következtető vagy magyarázó. A vizsgált mellérendelő összetett mondat tagmondatai között ok-okozati összefüggés van, de a mondat nem magyarázó, tehát **következtető**.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg, miként alakítottuk át a mondatot! Végezd el a következő mondat átalakítását!

Havasak és jegesek az utak, ezért óvatosan közlekedjeteK.

Óvatosan közlekedjeteK, ugyanis havasak és jegesek az utak.

Decemberben korán sötétedik, tehát mostanában az esték nagyon hosszúak.

Mostanában az esték nagyon hosszúak, hiszen decemberben korán sötétedik.

4. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

Folytasd a megkezdett mondatot a megadott kötőszók és tagmondatok felhasználásával úgy, hogy minden lehetséges megoldást létrehozz!

Kötőszók: mégis
és
ezért

Tagmondatok: sáros lett a ruhám
sütött a nap

Tegnap esett az eső, mégis sáros lett a ruhám.

Tegnap esett az eső, mégis sütött a nap.

Tegnap esett az eső, és sáros lett a ruhám.

Tegnap esett az eső, és sütött a nap.

Tegnap esett az eső, ezért sáros lett a ruhám.

Tegnap esett az eső, ezért sütött a nap.

Húzd alá a nyelvtanilag helyes mondatokat!

3. MODUL

AZ ALÁRENDELŐ

ÖSSZETETT

MONDAT ÉS FAJTÁI

FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kompetenciakomponens	1. egység	2. egység	3. egység	4. egység	5. egység
Rendszerező képesség					
Halmazképzés, besorolás					+
Definiálás	+	+			
Felosztás					
Sorképzés, sorképző osztályozás			+		
Hierarchikus osztályozás				+	
Kombinatív képesség					
Permutálás					
Variálás		+			
Kombinálás	+			+	
Összes részhalmaz képzése					+
Descartes-szorzat képzése			+		
Deduktív gondolkodás					
Kapcsolás					
Választás	+				
Feltételképzés		+			
Előrelépő következtetés					
Visszalépő következtetés			+		
Választó következtetés				+	
Lánckövetkeztetés					+
Kvantorok					
Induktív gondolkodás					
Kizárás		+			
Átkódolás			+		+
Analógiák képzése	+				
Sorozatok képzése				+	

Az alárendelő összetett mondat és fajtái

Alárendelő összetett mondatról akkor beszélünk, ha tagmondatok között nemcsak tartalmi kapcsolat van, hanem nyelvtani, szerkezeti viszony is. A tagmondatok nem egyenrangúak, mert a mellékmondat a főmondat egy hiányzó mondatrészét feje ki: *Az nem jött el, akit legjobban vártunk.* Az első tagmondat a főmondat, ebben az utalószó („az”) mutat a mellékmondatra, amely a főmondat alanyát fejezi ki.

Az alárendelő összetett mondatok elemzésekor előbb a főmondatot kell megkeresni. A főmondatból mindig annak a mondatrésznek a kérdésével kérdezhetünk a mellékmondatra, amelyik hiányzik a főmondatból. Pl.: *Ki nem jött el?*

A kérdésre a mellékmondatdal felelünk: *...akit legjobban vártunk.*

A főmondatban a mellékmondatra **utalószó** mutathat rá, a mellékmondat gyakran kötőszóval kezdődik. Az alárendelő összetett mondatokban leggyakrabban előforduló **kötőszók**: *hogy, mint, mert; vagy vonatkozó névmások: aki, ami, amilyen, amekkora, amennyi, ameddig, ahol stb.*

A tagmondatok közti nyelvtani és tartalmi összefüggés alapján az alárendelő összetett mondatoknak öt fajtáját különböztetjük meg:

- alanyi
- állítmányi
- tárgyi
- határozói
- jelzői alárendelt összetett mondatok.

Az **alanyi** alárendelő összetett mondatokban a mellékmondat a főmondat alanyát feje ki.

Leggyakoribb alanyi utalószók: *az, azok, olyan, akkora, annyi stb.*

Pl.: *Az jöjjön velem, aki tudja az utat.*

Az **állítmányi** mellékmondat a főmondat névszói állítmányát feje ki, vagy az összetett (névszói-igei) állítmánynak a névszói részét fejezi ki.

Utalószava valamilyen mutató névmás, amely a főmondat állítmánya.

Pl.: *Olyan a kedve, hogy szívesen dalra fakadna.*

A **tárgyi** alárendelő összetett mondatokban a mellékmondat a főmondat tárgyát feje ki.

Utalószava tárgyragos mutató névmás: *azt, akkorát, olyant stb.*

Pl.: *Azt kérte, hogy ne segítsünk neki.*

A **határozói** alárendelő összetett mondatokban a mellékmondat a főmondat valamilyen határozóját feje ki, ezért annyiféle határozói mellékmondat lehet, ahány fajta határozó van.

Pl.: *Ott várjál rám, ahol régen szoktunk találkozni. Azóta nem láttalak, mióta elköltöztetek.*

A **jelzői** alárendelő összetett mondatokban a mellékmondat a főmondat valamilyen jelzőjét feje ki. Jelzői mellékmondatból is annyiféle lehet, ahány jelző van.

Pl.: *Olyan barátot szeretnék, aki a bajban is mellettem marad.*

1. EGYSÉG

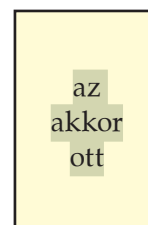
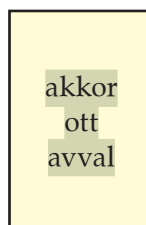
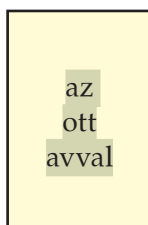
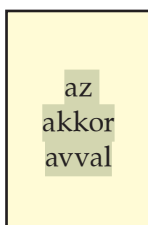
1. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

Ottó a barátaival „Ki? Mikor? Hol? Mivel?” játékot játszott. Egy játékos kártyát húzott, melyen egy esemény helye, ideje, eszköze és szereplője állt. A húzó személynek olyan összetett mondatokat kellett mondania, melyek utalószavaival az adott eseményre lehetett következtetni. (Pl.: **Az**, aki szeptemberben betörte a teremben az ablakot. **Akkor**, amikor megnyertük az iskolai fociversenyt.)

Később változtatni akartak a feladaton, és csak **három adatot adtak meg a négyből**. Melyik lehetett ez a három adat?

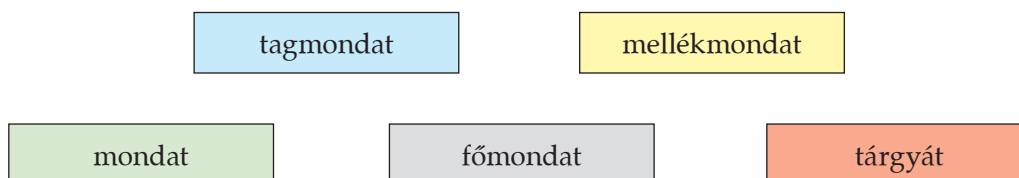
A három adatra vonatkozó utalószókat írd a kártyákba! (**az, akkor, ott, avval**)

2. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

Az alábbi kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a tárgyi alárendelő összetett mondat!

A tárgyi alárendelt összetett mondat olyan mondat, amelyben a mellékmondat a főmondat tárgyát feje ki tagmondat formájában.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

összetett mondat
tagolatlan mondat
alárendelő mondat
bővített mondat

4. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÁS

Ottó házi feladatként az alábbi mondatot értelmezte.

HA EGY MONDAT ÖSSZETETT, AKKOR **VAGY** ALÁRENDELŐ MONDATRÓL VAN SZÓ, **VAGY** CSAK TARTALMI KAPCSOLAT VAN A TAGMONDATAI KÖZÖTT.

Ez alapján néhány állítást fogalmazott meg.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítása, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy egy mondat alárendelő, és a tagmondatai között csak tartalmi kapcsolat van.

B) Lehet, hogy egy mondat nem alárendelő, és a tagmondatai között nem csak tartalmi kapcsolat van.

C) Lehet, hogy egy mondat nem alárendelő, és a tagmondatai között csak tartalmi kapcsolat van.

D) Lehet, hogy egy mondat alárendelő, és a tagmondatai között nem csak tartalmi kapcsolat van.

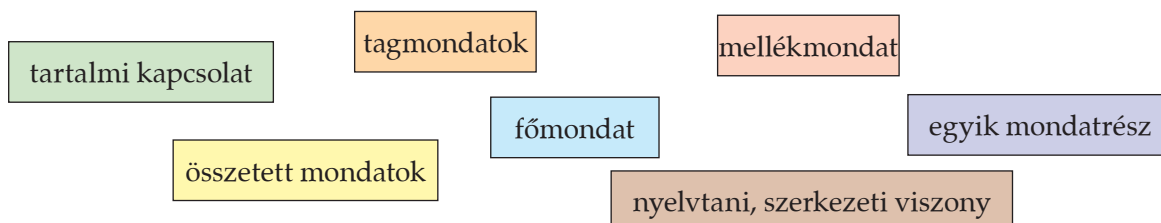

2. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

Az alábbi kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi az alárendelő összetett mondat!

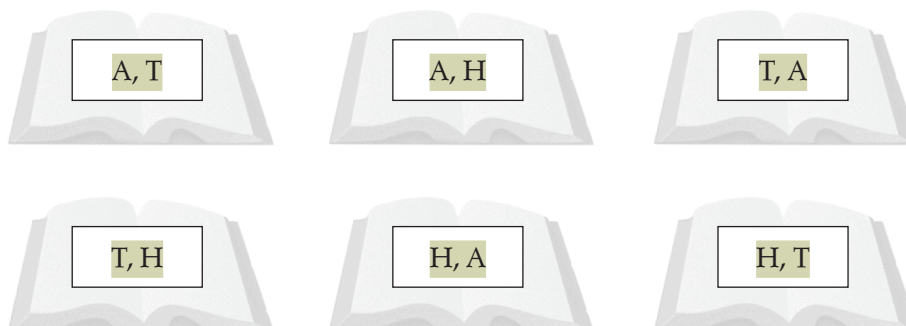
Az alárendelő összetett mondat olyan összetett mondat, amelyben a tagmondatokat nemcsak tartalmi kapcsolat fűzi össze, hanem nyelvtani, szerkezeti viszony is, hiszen a mellékmondat a főmondat egyik mondatrészét fejtí ki.

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – VARIÁLÁS

Ottó azt a feladatot kapta az iskolában, hogy alkosson egy-egy **alanyi**, **tárgyas** és **határozós** alárendelő mondatot. Ezt követően vizsgálja meg, hogy milyen mondatpárok hozhatók létre, ha a mondatok sorrendjét szabadon megválaszthatja.

Segíts Ottónak! Írd a füzetekbe a lehetséges megoldások kezdőbetűjét!
(Alanyi: **A**. Tárgyas: **T**. Határozós: **H**.)

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Ottó az alárendelő mondatok megfogalmazása után egy nyelvtani tételt megpróbált értelmezni.

AZ ÖSSZETETT MONDAT **AKKOR ÉS CSAK AKKOR** ALÁRENDELŐ, HA A MELLÉKMONDAT A FŐMONDAT EGY HIÁNYZÓ MONDATRÉSZÉT FEJTI KI.

Ottó négy megállapítást is tett a tételre vonatkozóan.

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha **igaz** a megállapítás, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat nem alárendelő, a mellékmondat nem fejt ki a főmondat egy hiányzó mondatrészét.

B) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat nem alárendelő, a mellékmondat a főmondat egy hiányzó mondatrészét fejt ki.

C) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat alárendelő, a mellékmondat nem fejt ki a főmondat egy hiányzó mondatrészét.

D) Lehet, hogy a vizsgált összetett mondat alárendelő, a mellékmondat a főmondat egy hiányzó mondatrészét fejt ki.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – KIZÁRÁS

Húzd át, amelyik nem illik a sorba! Választásodat szóban indokold meg!

és meg de akár ~~hogy~~ hiszen ugyanis így

Mert a **hogy** alárendelő mondatok tagmondatait kapcsolja össze, a többi kötőszó pedig mellérendelő mondatokban fordul elő.

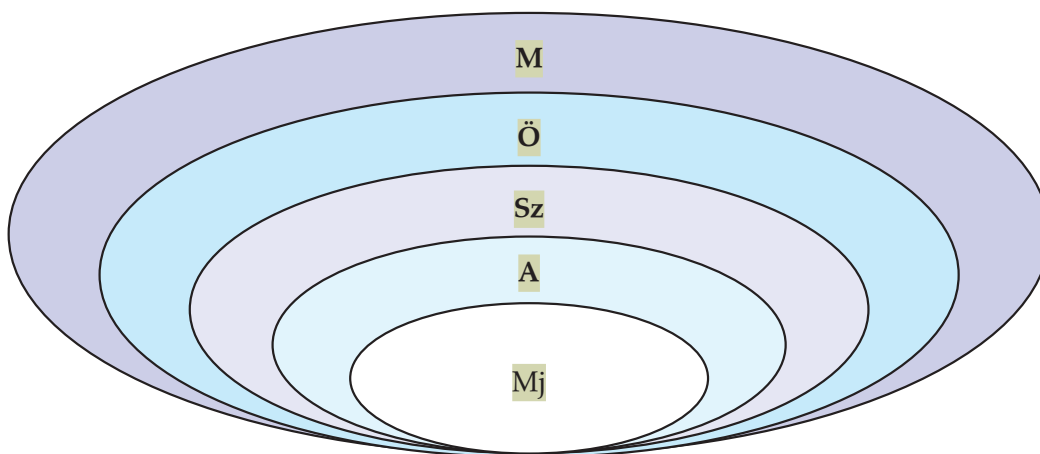
3. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – SORKÉPZŐ OSZTÁLYOZÁS

Írd be a megadott nyelvtani fogalmak után álló betűjelet az ábra megfelelő részébe!

minőségjelzős alárendelő mondat **Mj** összetett mondat **Ö** mondat **M**
 alárendelő összetett mondat **A** szerves mondat **Sz**

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VISSZALÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

Ha az alárendelő összetett mondat határozói, akkor a mellékmondat a főmondat valamilyen határozóját fejt ki.

Ebben a mondatban a mellékmondat a főmondatnak nem a határozóját fejt ki, tehát az új mellékmondat **nem határozói.**

3. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

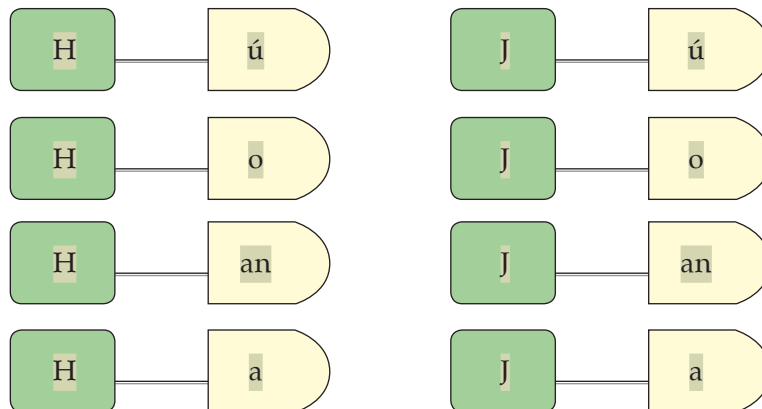
Ottó az elmélet elsajátítása után maga is megpróbált néhány egyszerűbb feladatot írni. Az egyik így hangzott:

„Két csoportot hoztam létre, egyet az alárendelő mondatok fajtáiból, egy másikat pedig utalószókból. Alkoss minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemei közül!”

Mondatfajta: határozói alárendelő (H)
jelzői alárendelő (J)

Utalószó: úgy (ú)
olyan (o)
annyi (an), akkor (a)

Oldd meg Ottó feladatát!

Karikázd be a valóban összetartozó párokat!

Határozói: úgy, annyi. Jelzői: olyan, akkor.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg, miként alakítottuk át a mondatot, majd végezd el a következő mondatok átalakítását!

Tudtam azt, hogy nem figyelsz.

→ Tudtam, nem figyelsz.

Hogy mi lesz belőle, az majd elvállik.

→ Mi lesz belőle, majd elvállik.

Azt figyeld meg, hogy hány kérdés hangzik el!

→ Figyeld meg, hány kérdés hangzik el!

Az igaz, hogy soha nem szokott hazudni.

→ Igaz, soha nem szokott hazudni.

Azért jöttem, mert hívtatok.

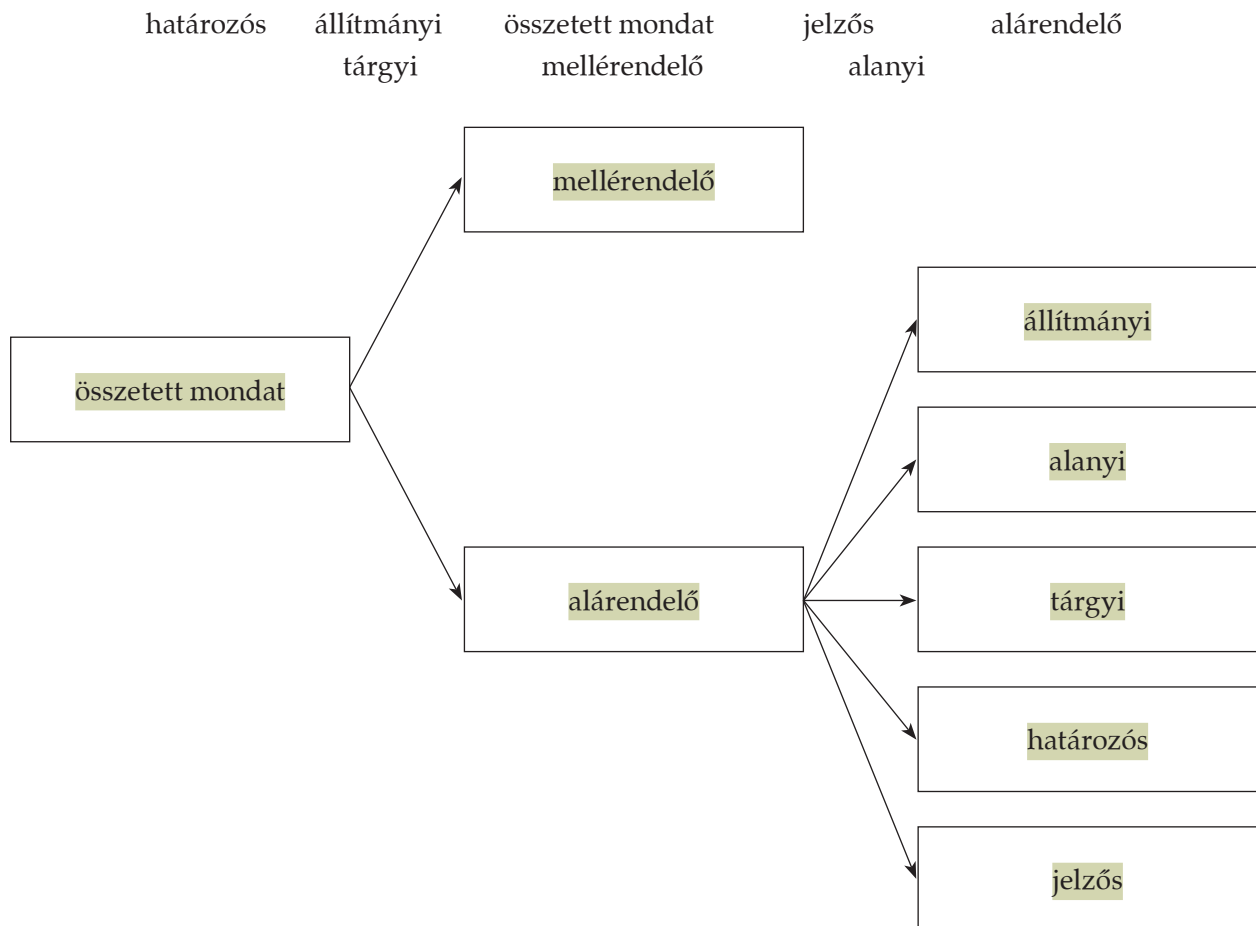
→ Jöttem, hívtatok.

4. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HIERARCHIKUS OSZTÁLYOZÁS

Az alább felsorolt fogalmakat írd be az ábra megfelelő helyére!

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

Az összetett mondat tagmondatai között csak tartalmi, logikai kapcsolat van (mellérendelő összetett mondat), vagy nyelvtani, szerkezeti viszony is (alárendelő összetett mondat).

A vizsgált mondatban a tagmondatok között nincs nyelvtani, szerkezeti viszony, tehát a mondat **mellérendelő összetett mondat**.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – SOROZATOK KÉPZÉSE

Folytasd a sort! Írd be a hiányzó elemeket!

azt	ott	annyit	arra	úgy
amit	ahol	amennyit	amerre	ahogy

Megoldás: az utalószóhoz megfelelő kötőszót kell írni, az utolsó példát tetszés szerint önállóan írhatják a tanulók, ezért bármelyik összeillő utalószó, kötőszó elfogadható.

4. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

A nyelvi versenyen a tanulóknak egy dobozból két kártyát kellett húzni, és a megadott szavakkal (**az, úgy, aki, hogy**) mondatokat írni. Milyen lehetőségek álltak rendelkezésükre?

Írd a táblázatba a szavakat!

<u>az – aki</u>	az – úgy	az – hogy
aki – úgy	aki – hogy	<u>úgy – hogy</u>

Húzd alá az összetartozó utalószó – kötőszó párokat!

Írj egy-egy mondatot az összetartozó utalószó – kötőszó párokkal!

Például: Az nyerte meg a versenyt, aki a legügyesebb volt. Úgy készültem fel órára, hogy minden kérdésre tudjam a választ.

5. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – BESOROLÁS

A felsorolt szavakat írd be a táblázat megfelelő rovatába!

és hiszen mint azt tehát aki mert
 hogy ez vagy de annyi amelyik olyan ahol

mellérendelő mondatokban fordul elő	alárendelő mondatokban fordul elő	
és hiszen tehát de vagy	mint aki mert hogy amelyik	azt ez annyi olyan ahol

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – ÖSSZES RÉSZHALMAZ KÉPZÉSE

Ottó szeretne elmenni a barátaival nyáron táborozni. Szülei megkérték, legyen udvarias és segítőkész. Ottó elhatározta, hogy igyekszik megfelelni az elvárásoknak, és legalább egy feladatot minden nap teljesít.

Írd az egyes napokat jelképező mezőkbe az összetett mondatok betűjelét!

- F) „Ha lesz rá időm, akkor feltétlenül leírom a nap eseményeit.”
 H) „Amikor rosszkedvű vagyok, akkor fogok legjobban törekedni az udvarias viselkedésre.”
 J) „Olyan munkát is elvégzek, amelyet a többiek nem szeretnének.”

F	H	J	F, H
F, J	H, J	F, H, J	

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – LÁNCKÖVETKEZTETÉS, VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a megkezdett mondatot!

Ha a mondat összetett, akkor lehet mellérendelő vagy alárendelő is. Ha a mondat alárendelő, akkor főmondatra és mellékmondatra tagolható.

Tehát ha a mondat összetett és nem mellérendelő, akkor főmondatra és mellékmondatra tagolható.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg, miként alakítottuk át a mondatot! Végezd el a következő mondat átalakítását!

Szeretem hallgatni a jó versmondókat.

Szeretem hallgatni azokat, akik jól mondanak verset.

A legutóbbi versmondó versenyen reménykedtünk a győzelemben.

Megoldás:

A legutóbbi versmondó versenyen reménykedtünk abban, hogy győzünk.

4. MODUL

A SZÖVEG JELLEMZŐI

FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kompetenciakomponens	1. egység	2. egység	3. egység	4. egység	5. egység
Rendszerező képesség					
Halmazképzés, besorolás	+				
Definiálás		+			+
Felosztás				+	
Sorképzés, sorképző osztályozás			+		
Hierarchikus osztályozás					
Kombinatív képesség					
Permutálás					
Variálás		+			
Kombinálás	+				
Összes részhalmaz képzése				+	
Descartes-szorzat képzése			+		+
Deduktív gondolkodás					
Kapcsolás					
Választás	+				
Feltételképzés		+			
Előrelépő következtetés					
Visszalépő következtetés			+		
Választó következtetés				+	
Lánckövetkeztetés					+
Kvantorok					
Induktív gondolkodás					
Kizárás		+			
Átkódolás					+
Analógiák képzése	+		+	+	
Sorozatok képzése					

1. EGYSÉG

A szöveg jellemzői

Az előző témákban a mondatokkal foglalkoztunk. Beszédünkben és írásunkban a mondatok rendszerint nem önmagukban állnak, hanem a szöveg láncszemeiként kapcsolódnak egymáshoz. A mondatok szervesen beépülnek a közlésfolyamatba, minden mondat továbbépíti a szöveget.

A szöveg kerek, egész, lezárt, teljes közlés, üzenet, a kommunikáció legfőbb eszköze.

A szövegek többnyire több mondatból állnak, de a beszédhelyzettől függően egyetlen mondatból, egyetlen szóból is állhatnak.

A szövegre jellemző a **szövegösszetartó erő**, ugyanis a szöveg mondatai között összefüggés van. A mondatokat összekapcsolja a téma, a cím, a köztük lévő tartalmi, logikai összetartozás, pl. az időrendi vagy ok-okozati összefüggés. A mondatok összefűzését nyelvtani kapcsolóelemek is segítik: a névmások (utalószók), a kötőszók, a határozott igei személyragok, a határozott névelő, a szórend, a mondatok rendje stb.

A szöveg legkisebb egysége a **mondat**. A hosszabb szövegekben a tartalmilag szorosan összetartozó mondatok mondatömböt alkotnak, ezeket gyakran külön **bekezdésekbe** írjuk.

A szöveg nagyobb egységei: **a bevezetés, tárgyalás, befejezés**.

A közlési folyamattól függően szövegeink nagyon sokfélék. Másként nyilatkozunk meg családi, baráti környezetben, más a jellemző a köznyelvi szövegekre, a sajtószövegekre, megint más a tudományos írásokra, és egészen egyediek lehetnek a szépirodalmi alkotások.

A szövegek beszédben és írásban egyaránt **nyelvi és nem nyelvi jelekből** épülnek fel.

A **beszédet** halljuk, ezért a szóbeli megnyilatkozásokat jellemzik az alábbi nem nyelvi jelek: hang-lejtés, hangsúly, beszédtempó, hangerő, hangszín, szünetek. Ugyanakkor a beszédet kísérhetik még: gesztusok, arcjáték, fontos lehet a testtartás, a mozdulatok, sőt a külsőnk is.

Az **írott szövegek** nem nyelvi jellemzői:

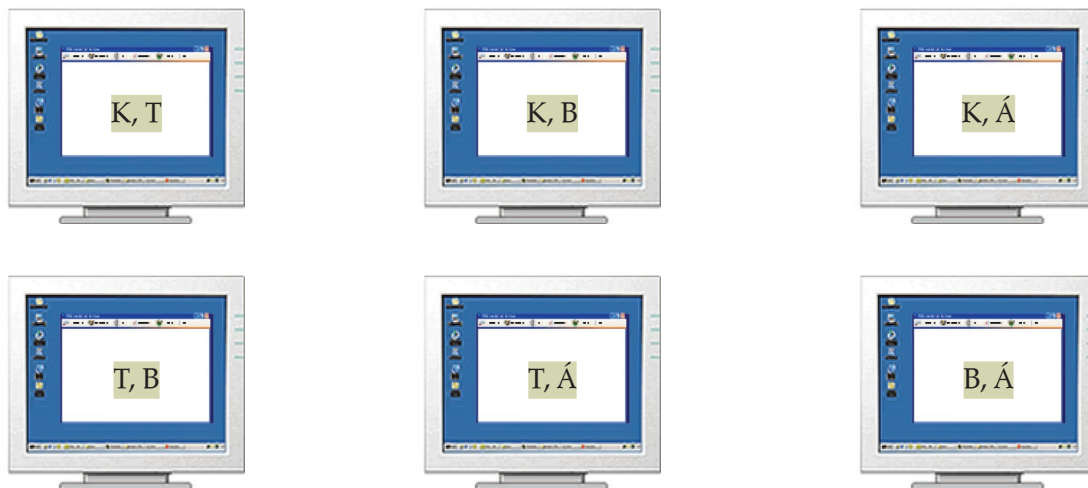
- a szöveg képe
- a tagolása, bekezdések, kiemelések
- a betűforma, aláhúzás, keret...
- színek
- ábrák, képek stb.

1. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

Gábor nagyon szeret számítógépezni, és írott szövegeket alkotni, így szívesen segít hűgának, Fanninak is, hogy megismerkedjen az alapokkal. Először az írott szöveg nem nyelvi jellemzőit és azok számítógépes megjelenítését szeretné testvérének megtanítani. A **szöveg képe (K)**, a **tagolás (T)**, a **betűtípus (B)** és az **ábrák, képek (Á)** témakör együttes megismerése azonban még sok lenne Fanninak.

Milyen lehetőségek állnak Gábor rendelkezésére, ha a négy témakörből egyszerre csak kettővel szeretne Fanni foglalkozni? Írd a témakörök betűjelét a számítógépek képernyőjébe!

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Gábor először a szöveg szerkezetével ismertette meg hűgát, majd feladatokat adott a számára. Először azt kérte tőle, hogy értelmezze az alábbi megállapítást.

A MONDATOK AKKOR ÉS CSAK AKKOR ALKOTNAK SZÖVEGET, HA LÁNCSZEMKÉNT KAPCSOLÓDNAK ÖSSZE.

Fanni négy lehetőséget is megfogalmazott bátyja feladványával kapcsolatban. Melyek fordulhatnak elő és melyek nem?

Írj egy **I** betűt a szövegbuborékba, ha előfordulhat az eset, vagy egy **H** betűt, ha nem fordulhat elő!

A) A mondatok szöveget alkotnak, és láncszemként kapcsolódnak össze.

I

B) A mondatok szöveget alkotnak, és nem kapcsolódnak össze láncszemként.

H

C) A mondatok nem alkotnak szöveget, és nem kapcsolódnak össze láncszemként.

I

D) A mondatok nem alkotnak szöveget, és láncszemként kapcsolódnak össze.

H

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

állítmány
bevezetés
kommunikáció
közlés

4. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HALMAZKÉPZÉS

Keresd meg azokat a közös sajátosságokat, amelyek mindegyik megállapításban szerepelnek, majd írd ki a pontsorra!

- A) Szövegeink nagyon sokfélék lehetnek, de mindegyikre jellemző, hogy kerek, egész, teljes, lezárt közlést tartalmaznak.
- B) Az írott szövegek kerek, egész, igényesen szerkesztett, választékos szóhasználattal fogalmazott, teljes, lezárt közlések.
- C) A szépirodalmi szövegek olyan kerek, egész, teljes, lezárt közlésnek minősülnek, amelyek egészen egyediek lehetnek.
- D) Kerek, egész, teljes, lezárt közlésnek számítanak beszédünk szövegei is, bár a mondatok kapcsolata lazább, szerkesztettségük néha szabálytalan is lehet.

kerek, egész, teljes, lezárt közlés

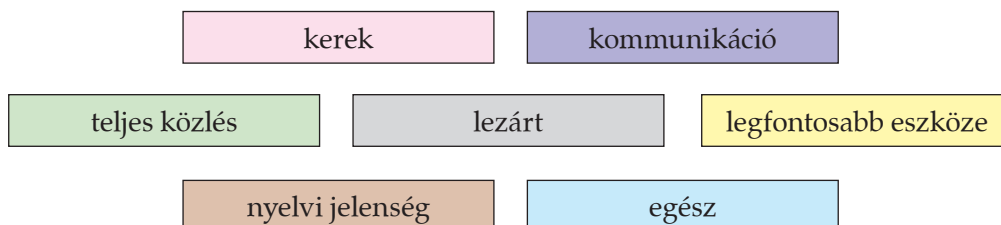
Mire vonatkoznak a kiemelt közös sajátosságok? A szövegre.

2. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A felsorolt kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a szöveg!

A szöveg olyan **nyelvi jelenség**, amely **kerek**, **egész**, **lezárt**, **teljes közlés**, a **kommunikáció legfontosabb eszköze**.

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – VARIÁLÁS

Később Gábor megismertette Fannit a **gesztusokkal**, az **arcjátékkal** és a **testtartással** mint metakommunikatív jelekkel. Elhatározta, hogy igazi színjátészó órákat fog neki tartani. Minden nap délelőtt és délután különböző nem nyelvi jelek használatával foglalkoztak. Mit gyakorolhattak?

Írd a nem nyelvi jelek kezdőbetűjét a táblázatba! (Gesztus: **G**. Arcjáték: **A**. Testtartás: **T**.)

DE	DU
G	A

DE	DU
G	T

DE	DU
A	G

DE	DU
A	T

DE	DU
T	A

DE	DU
T	G

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Az alábbiakban ismét egy nyelvtani megállapítást olvashattok.

A MONDATOK **AKKOR ÉS CSAK AKKOR** ALKOTNAK SZÖVEGET, **HA** SZÖVEGÖSSZETARTÓ ERŐ FŰZI ÖSSZE ŐKET.

Írj egy **L** betűt a szövegbuborékba, ha **lehetséges** az eset, vagy egy **N** betűt, ha **nem lehetséges!**

A) A mondatok szöveget alkotnak, és szövegösszetartó erő fűzi őket össze.

B) A mondatok nem alkotnak szöveget, és szövegösszetartó erő fűzi őket össze.

C) A mondatok szöveget alkotnak, és nem fűzi őket össze szövegösszetartó erő.

D) A mondatok nem alkotnak szöveget, és nem fűzi őket össze szövegösszetartó erő.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – KIZÁRÁS

Húzd át, melyik nem illik az oszlopba! Választásodat szóban indokold meg!

a) hangsúly

hanglejtés

üzenet

szünetek

hangerő

b) betűforma

ábra

aláhúzás

hangszín

keret

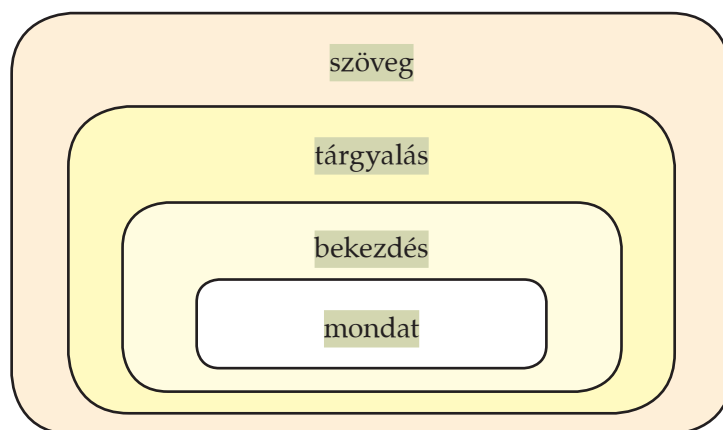
3. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – SORKÉPZŐ OSZTÁLYOZÁS

Írd be a megadott nyelvtani fogalmakat az ábra megfelelő részébe!

bekezdés tárgyalás mondat szöveg

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VISSZALÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

Ha a sajtószöveg kommentár, akkor az információk megértését segíti elő azáltal, hogy magyarázatot fűz hozzájuk.

A vizsgált sajtószöveg nem fűz magyarázatot az információhoz, tehát **nem kommentár.**

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

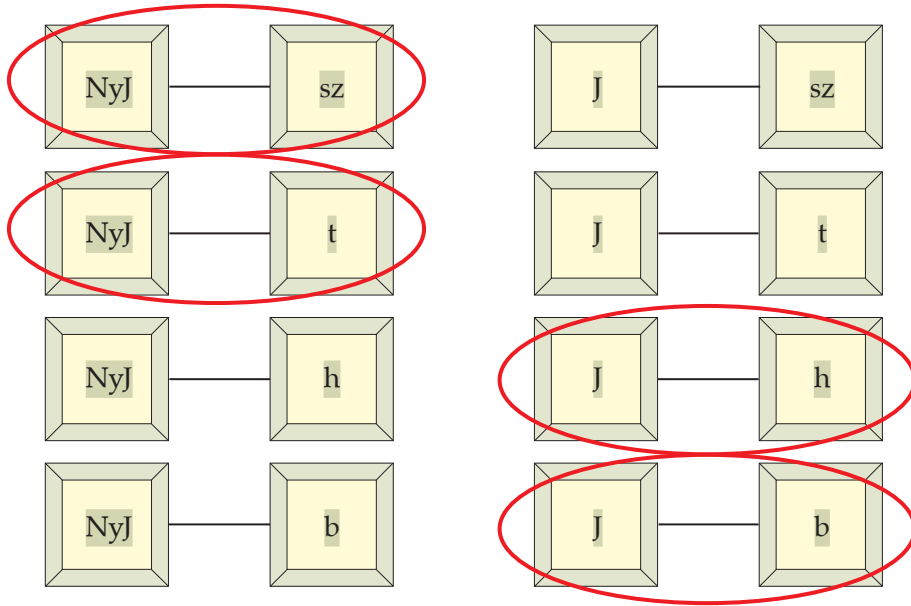
tárgyalás
mondattömb
bekezdés
üzenet

4. FELADAT**KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE**

Alkoss minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemeinek a felhasználásával!

A jelek csoportjai: nyelvi jelek (NyJ)
nem nyelvi jelek (J)

A jelek fajtái: szó (sz)
toldalék (t)
hangsúly (h)
beszédtempó (b)

Karikázd be a valóban összetartozó párokat!

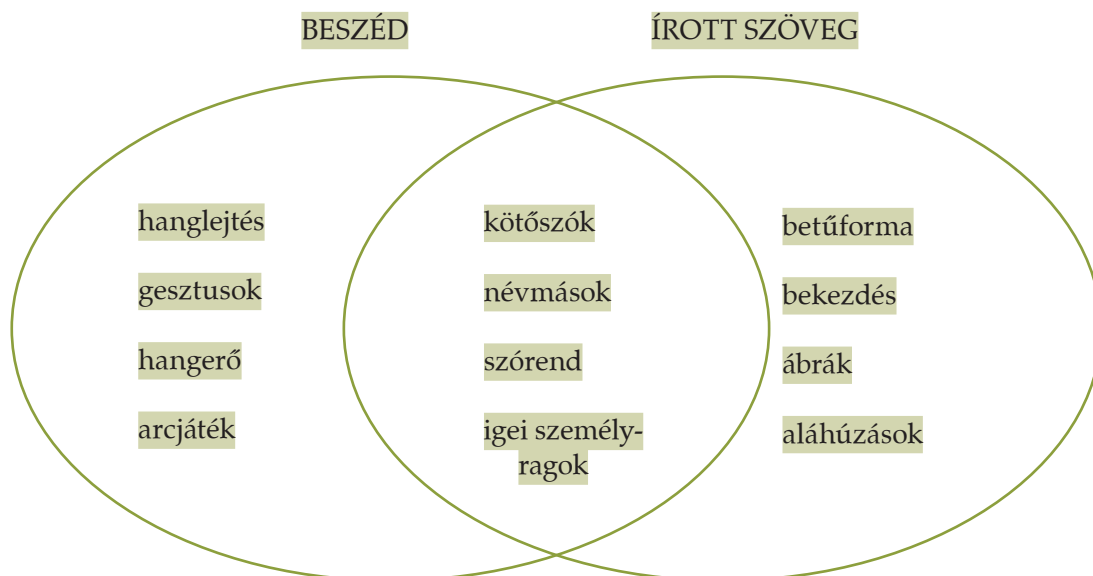
4. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – FELOSZTÁS

Csoportosítsd az alábbi jeleket! Nevezd meg a csoportokat!

betűforma hanglejtés kötőszók szórend gesztusok bekezdés
 ábrák hangerő névmások arcjáték aláhúzások igei személyragok

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

A szöveg lehet beszéd (hangsúly, hanglejtés, hangerő, hangszín, szünetek jellemzik), vagy írott szöveg (a tagolás, a bekezdések, a betűforma, a színek jellemzik).

A vizsgált szöveg nem írott, tehát jellemzi a hangsúly, a hanglejtés, a hangerő, a hangszín és a szünetek.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE

Az alábbiakban egy szöveg néhány bekezdésének egy-egy mondatrészét adtuk meg. Folytasd a másik két szöveg mondatrészének a leírását a pontsorokon!

- a) Régmúlt időkre emlékeznek vissza...
Részletesen elbeszéli az eseményeket...
Végül a jelenkor összefüggéseit...
- b) Történt egyszer, még húsz évvel ezelőtt...
Ahogy teltek az évek, úgy...
Napjainkban aztán végre...
- c) A megfigyelés előtt mindent előkészített...
Pontosan végrehajtotta a kísérletet...
Írásban rögzítette, amit...

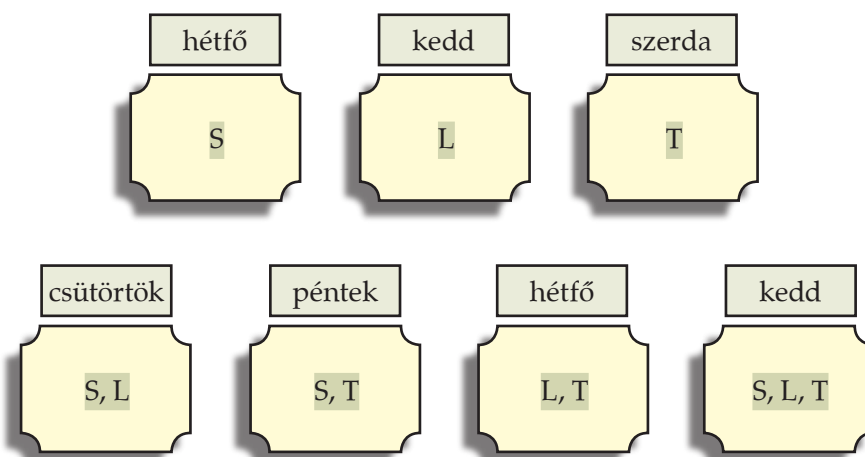
Sokféle megoldás elképzelhető, arra kell ügyelni, hogy a mondatrészek érzékeltessék az időbeli előrehaladást.

4. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – ÖSSZES RÉSZHALMAZ KÉPZÉSE

A színjátszó órák sikeresnek bizonyultak, így Gábor szeretne az érdeklődő gyerekeknek szervezni egy tíznapos nyári tábort. A tervek szerint délelőtt a **hangsúlyozást**, a **hanglejtést** és a **beszédtempót** gyakorolnák a gyerekek. A változatosság kedvéért Gábor úgy kívánja összeállítani a programot, hogy egyetlen nap se ismételjék meg ugyanazt a napi összeállítást a diákok.

Próbáld elkészíteni a tábor programját! Írd az egyes napokat jelképező mezőkbe a tevékenység/tevékenységek betűjelét! (Hangsúly: S. Hanglejtés: L. Beszédtempó: T.)

Hány napra elegendő a feltételeknek megfelelő program?

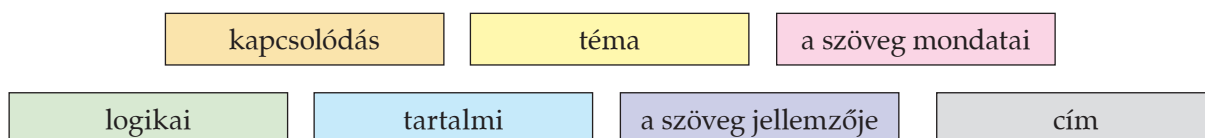
Hét.

5. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A felsorolt kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a szövegösszetartó erő!

A szövegösszetartó erő a szövegnek olyan jellemzője, amely szerint a szöveg mondatai összefüggnek a téma, a cím, a mondatok tartalmi, logikai kapcsolódása alapján.

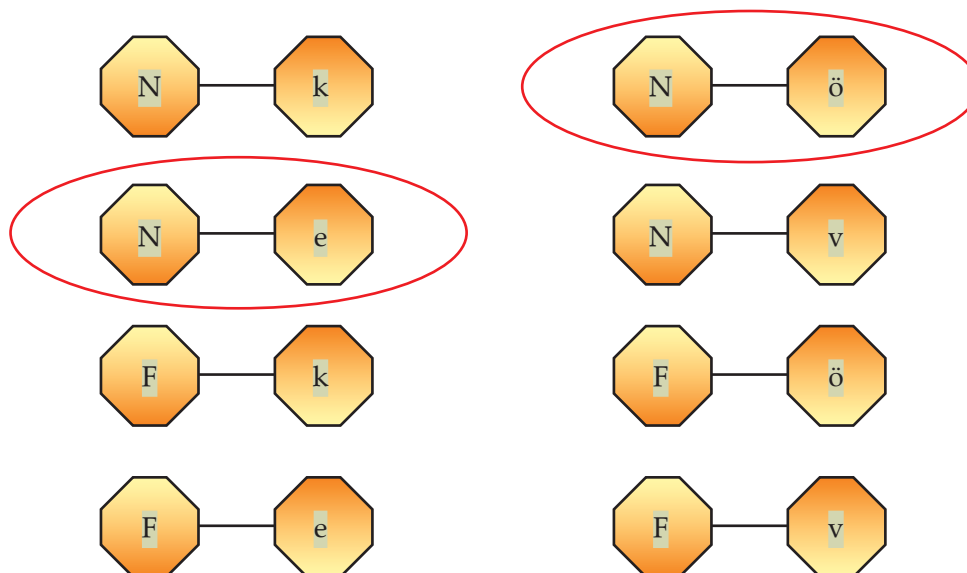
2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

Alkoss minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemei közül!

Szófaj: névmás (N), főnév (F)

Szó: körte (k), övök (ö), egymást (e), virág (v)

Karikázd be a szövegösszefüggés nyelvtani kapcsolóelemeit jelölő betűpárokat!

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – LÁNCKÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a megkezdett mondatot!

Ha szövegről beszélünk, akkor az lehet szóbeli vagy írásbeli is.

Ha a szöveg írásbeli, akkor nem nyelvi jellemzői a szöveg képe, a tagolása, a betűforma, az ábrák, képek.

Ha tehát a szövegről beszélünk, és az nem szóbeli, akkor a nem nyelvi jellemzői a szöveg képe, a tagolása, a betűforma, az ábrák, képek.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg, miként alakítottuk a szöveget! Végezd el a következő szöveg módosítását!

Bementem a szertárba, hogy kihozzam Európa új térképét a földrajzórára. Sajnos Európa új térképét nem találtam meg, csak egy régi térkép akadt a kezembe. De a régi térképen nem tudunk minden mai államot megmutatni.

Bementem a szertárba, hogy kihozzam Európa új térképét a földrajzórára. Sajnos **azt** nem találtam meg, csak egy régi térkép akadt a kezembe. De **ezen** nem tudunk minden mai államot megmutatni.

Legkisebbik fiam, János, mindig a legkedvesebb volt számomra. Be kell vallanom, hogy Jánost jobban szeretem a többiekénél. Persze igyekeztem úgy bánni Jánossal, hogy ez ne legyen nyilvánvaló számára.

A szövegben a szóismétlést névmások segítségével kerülhetjük el.

Pl.: Legkisebbik fiam, János, mindig a legkedvesebb volt számomra. Be kell vallanom, hogy **őt** jobban szerettem a többiekénél. Persze igyekeztem úgy bánni **vele**, hogy ez ne legyen nyilvánvaló számára.

5. MODUL

A TÖMEGKOM- MUNIKÁCIÓ – SAJTÓSZÖVEGEK

FEJLESZTENDŐ KÉPESSÉGEK

Kompetenciakomponens	1. egység	2. egység	3. egység	4. egység	5. egység
Rendszerező képesség					
Halmazképzés, besorolás	+				
Definiálás		+			
Felosztás			+		
Sorképzés, sorképző osztályozás				+	
Hierarchikus osztályozás					+
Kombinatív képesség					
Permutálás					
Variálás		+			
Kombinálás	+				
Összes részhalmaz képzése				+	
Descartes-szorzat képzése			+		+
Deduktív gondolkodás					
Kapcsolás					
Választás	+				
Feltételképzés		+			
Előrelépő következtetés					
Visszalépő következtetés			+		
Választó következtetés				+	
Lánckövetkeztetés					+
Kvantorok					
Induktív gondolkodás					
Kizárás				+	
Átkódolás					+
Analógiák képzése	+		+		
Sorozatok képzése		+			

1. EGYSÉG

Sajtószövegek

A **tömegkommunikáció** célja az emberek széles rétegeinek tájékoztatása.

Nyelvi és nem nyelvi eszközök segítségével közvetít információt. A tömegkommunikációs szöveg lehet tájékoztató (pl. hír), felhívó (pl. reklám), érzelemkifejező (pl. glossza), kapcsolatteremtő (pl. hirdetés) és esztétikai (pl. esszé) funkciójú is.

A tömegkommunikáció általában egyirányú és közvetett. Napjainkban azonban egyre gyakrabban nyílik rá mód, hogy a tömegkommunikációs folyamatban a befogadó is részt vegyen (így a kommunikáció kétirányú lesz): a levélírás, a telefonos hozzászólások, az SMS, az internet és a közönség megszólítása lehetővé teszi az egyéni véleményformálást.

A leggyakoribb tömegkommunikációs eszköz az írott és az elektronikus sajtó, azaz az újság, a televízió, a rádió és az internet.

Az újságírók, a hírszerkesztők **publicisztikai szövegekkel** foglalkoznak.

A publicisztika a latin eredetű *publicare* (közhírré tenni) szóból ered. A publicisztika különféle sajtószövegek összességét jelöli. Műfajai: a hír, a tudósítás, a közlemény, a kommentár, a glossza, a jegyzet, a kritika, a riport, az esszé stb.

A publicisztika **feladata** a társadalom tagjainak **tájékoztatása** közérdekű és időszerű eseményekről. Feladatából következően a jó sajtószöveg hiteles és pártatlan, gondolatmenete világos, könnyen érthető, valamint megfelel a műfaj formai és tartalmi követelményeinek. Megkülönböztetünk **tájékoztató** (hír, tudósítás) és **véleményközlő** (kommentár, glossza, jegyzet stb.) sajtószövegeket.

A **hír** rövid, tömör, közérdekű tájékoztató sajtóműfaj. Az esemény közlése mellett tájékoztatja az olvasót az időről, a helyszínről és a szereplőkről.

A **tudósítás** sok tekintetben hasonló a hírhez (felel a ki, hol, mikor, mit, miért, hogyan kérdésekre), ám az újságíró a fentiek mellett saját tapasztalatairól, élményeiről is tudósítja az olvasót.

A **riport** jellemzője a személyes jelenlét, a személyes hang, a párbeszédes forma és a cselekmény, esemény, amiről a beszélgetés által tudósít a riporter.

Az **interjúban** párbeszédes formában hangoznak el közérdekű információk.

A **kommentár** a tájékoztató sajtóműfajok által közölt információk megértését segíti elő azáltal, hogy magyarázatot fűz hozzájuk.

A **glossza** rövid, tömör ironikus írás, ami általában csattanóval zárul, és valamilyen valós élethelyzetet állít középpontba.

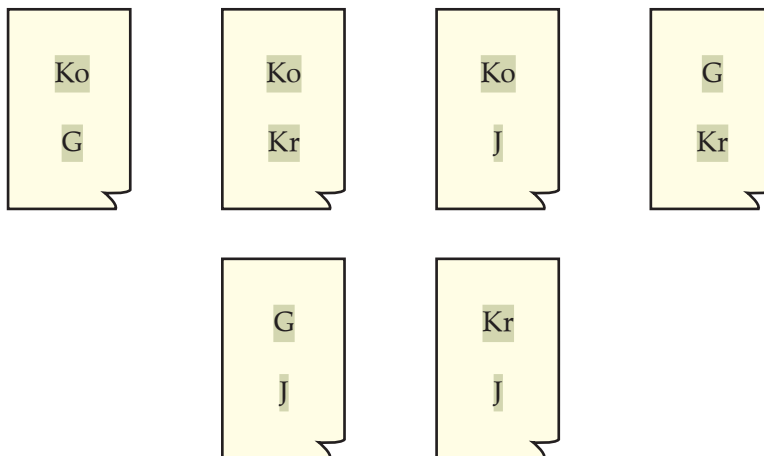
A **jegyzet** valamilyen mindennapi történet, jelenséget igényes stílusban tár az olvasó elé, hogy elgondolkoztassa.

1. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – KOMBINÁLÁS

Marika és Éva iskolaújságot szerkesztenek. Az új számban szeretnének a tájékoztatás mellett a véleményközlő műfajoknak is helyet adni. A választás azonban nem egyszerű: a **kommentár (KO)**, a **glossza (G)**, a **kritika (KR)** és a **jegyzet (J)** mind igazi kihívást jelent, Marikáék azonban a négy lehetőségből csak kettőt szeretnének ugyanabban a számban megjeleníteni.

Milyen lehetőségek állnak a lányok előtt? Írd a tevékenységek betűjelét az újságokba!

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÁS

Az iskolaújság egyik rovata logikai fejtörőket is tartalmazott. Marika és Éva egy csalafinta feladatot választott az első számba.

HA A SAJTÓSZÖVEG TÁJÉKOZTATÓ, AKKOR AZ VAGY RÖVID, TÖMÖR, VAGY AZ ÚJSÁGÍRÓ TAPASZTALATÁT IS TARTALMAZZA.

Négy mondatról kellett az olvasóknak eldönteni, hogy igaz vagy hamis állítás.

Írj egy **I** betűt a téglalapba, ha **igaz** a megállapítás, vagy egy **H** betűt, ha **hamis**!

A) Lehet, hogy egy tájékoztató sajtószöveg nem rövid és tömör, és az újságíró tapasztalatát sem tartalmazza.

H

B) Lehet, hogy egy tájékoztató sajtószöveg rövid és tömör, és az újságíró tapasztalatát is tartalmazza.

H

C) Lehet, hogy egy tájékoztató sajtószöveg nem rövid és tömör, és tartalmazza az újságíró tapasztalatát.

I

D) Lehet, hogy egy tájékoztató sajtószöveg rövid és tömör, és az újságíró tapasztalatát nem tartalmazza.

I

3. FELADAT**INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE**

a) Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

jegyzet
elbeszélés
riport
publicisztika

b)

bekezdés
kommentár
tájékoztatás
interjú

4. FELADAT**RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HALMAZKÉPZÉS**

Keresd meg azokat a közös sajátosságokat, amelyek mindegyik megállapításban szerepelnek, majd írd ki a pontsorra!

- A) A hír akkor jó, ha közérdekű, időszerű eseményről, frissen, röviden tájékoztat.
- B) A tudósítás úgy ad tájékoztatást közérdekű, időszerű eseményről, hogy a tudósító a saját maga helyszíni tapasztalatait is közli.
- C) A riportot is az időszerűség jellemzi, a tudósítással rokon újságírói műfaj, úgy ad tájékoztatást közérdekű eseményről, hogy megszólaltatja a résztvevőket is.
- D) A napilapokban megjelenő újságcikkektől azt várják az olvasók, hogy frissen adjanak tájékoztatást közérdekű és időszerű eseményekről.
- E) Az interjú párbeszédese formában tájékoztat, informál, miközben az interjúalany személyes véleményét fejt ki valamilyen közérdekű és időszerű eseményről.

időszerű, közérdekű esemény, tájékoztatás

Mire vonatkoznak ezek a közös jellemzők?

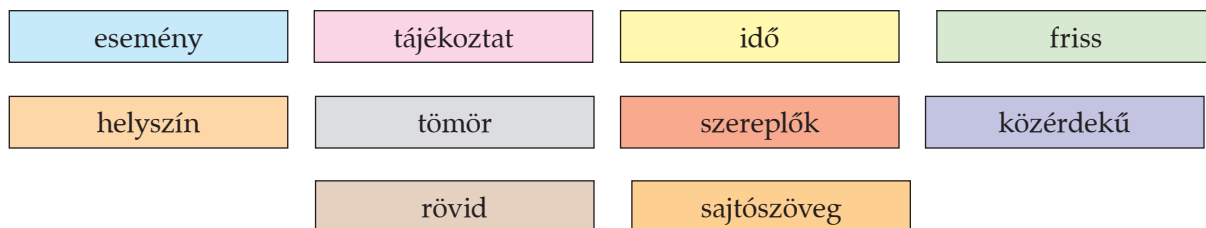
A publicisztikai műfajokra.

2. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – DEFINIÁLÁS

A felsorolt kifejezések segítségével fogalmazd meg, hogy mi a hír!

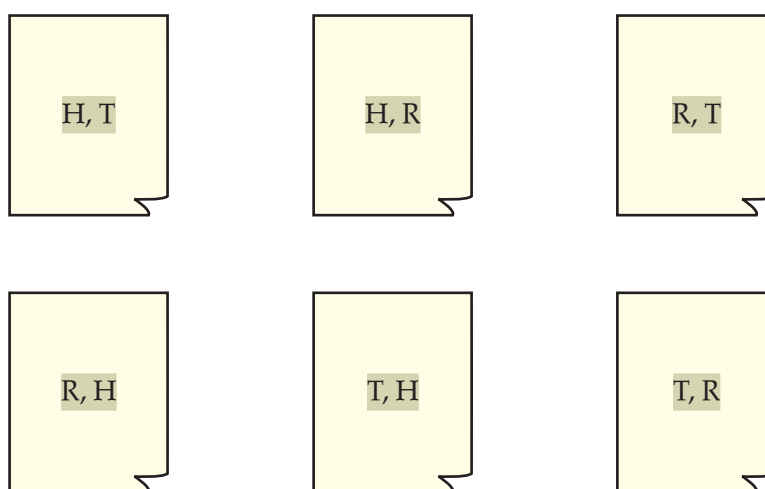
A hír olyan sajtószöveg, amely frissen, tömören, röviden tájékoztat egy közérdekű eseményről, annak helyszínéről, idejéről, szereplőiről.

2. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – VARIÁLÁS

Marika és Éva már az újság végleges összeállítása előtt áll. Az elkészült különböző sajtóműfajokba tartozó szövegek közül kell kiválasztaniuk azt a kettőt, melyek majd az új számban is helyet kapnak. Ráadásul a sorrendjük is fontos. Melyik kerüljön előre: a hír (**H**), a tudósítás (**T**) vagy a riport (**R**)? Milyen lehetséges választások vannak?

Írd az újságokba a lehetséges megoldások betűjelét!

3. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – FELTÉTELKÉPZÉS

Marika és Éva a logikai rejtvény rovatban jelentette meg a következő feladványt:

EGY SZÖVEG **AKKOR ÉS CSAK AKKOR** PUBLICISZTIKAI, HA A CÉLJA A TÁRSADALOM TAGJAINAK TÁJÉKOZTATÁSA KÖZÉRDEKŰ ÉS IDŐSZERŰ ESEMÉNYEKRŐL.

Vizsgáld meg az alábbi állításokat! Karikázd be annak az állításnak a betűjelét, amelyik megfelel, és húzd át, amelyik nem felel meg a rejtvény szövegének!

- A) A vizsgált szöveg publicisztikai, és nem célja a társadalom tagjainak tájékoztatása közérdekű és időszerű eseményekről.
- B) A vizsgált szöveg publicisztikai, és célja a társadalom tagjainak tájékoztatása közérdekű és időszerű eseményekről.
- C) A vizsgált szöveg nem publicisztikai, és célja a társadalom tagjainak tájékoztatása közérdekű és időszerű eseményekről.
- D) A vizsgált szöveg nem publicisztikai, és nem célja a társadalom tagjainak tájékoztatása közérdekű és időszerű eseményekről.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – SOROZATOK KÉPZÉSE

Két új elem beírásával folytasd a sort!

hír – regény – interjú – elbeszélés – jegyzet – **novella** – **riport**

Egy újságírói műfaj neve után egy szépprózai műfaj megnevezése következzen.

3. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – FELOSZTÁS

Csoportosítsd a felsorolt sajtószövegeket, majd nevezd meg a csoportokat!

jegyzet hír riport tudósítás glossza interjú
 reklám kommentár hirdetés

Tájékoztató műfajok	Véleményközlő műfajok
riport hír interjú tudósítás hirdetés reklám	jegyzet glossza kommentár

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VISSZALÉPŐ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

Ha a sajtószöveg kommentár, akkor az információk megértését segíti elő azáltal, hogy magyarázatot fűz hozzájuk.

A vizsgált sajtószöveg nem fűz magyarázatot az információhoz, tehát **nem kommentár.**

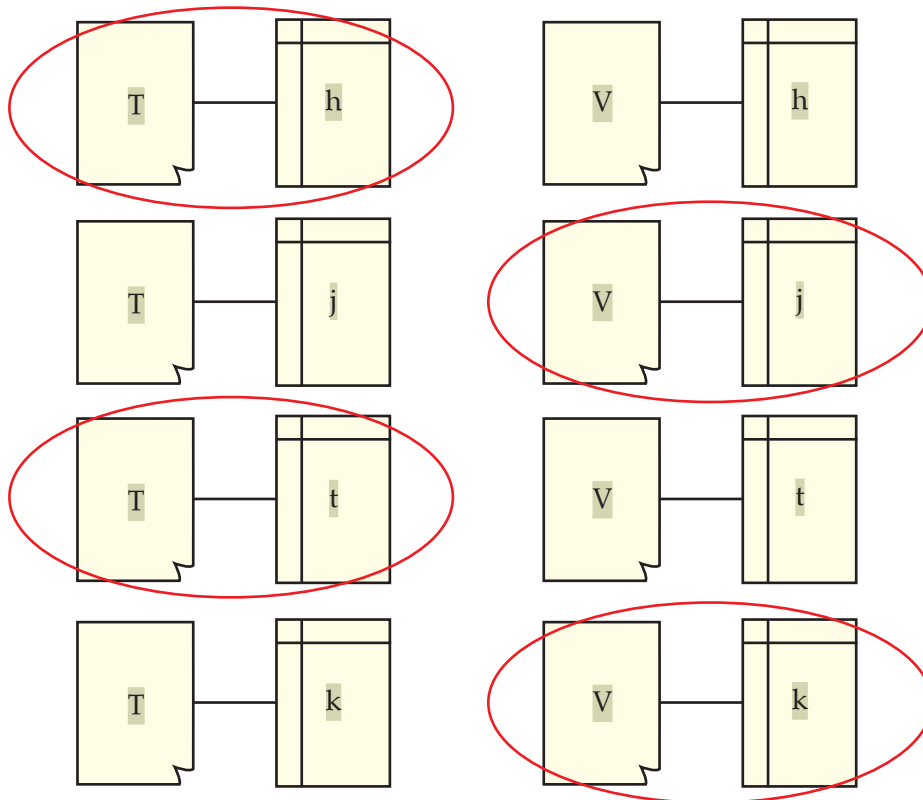
3. FELADAT**KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE**

Marika és Éva osztálytársai órán a sajtóműfajokról tanultak. Játékos feladatként memóriakártyákra írták a fogalmakat, majd párokat hoztak létre.

Alkoss te is minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemei közül!

Csoportok: tájékoztató (T)

Műfajok: hír (h)
véleményközlő (V)
jegyzet (j)
tudósítás (t)
kritika (k)

Karikázd be a valóban összetartozókat!

4. FELADAT**INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ANALÓGIÁK KÉPZÉSE**

Írd be, melyik illik az üres téglalapba!

epika
riport
novella
tájékoztató

4. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – SORKÉPZŐ OSZTÁLYOZÁS

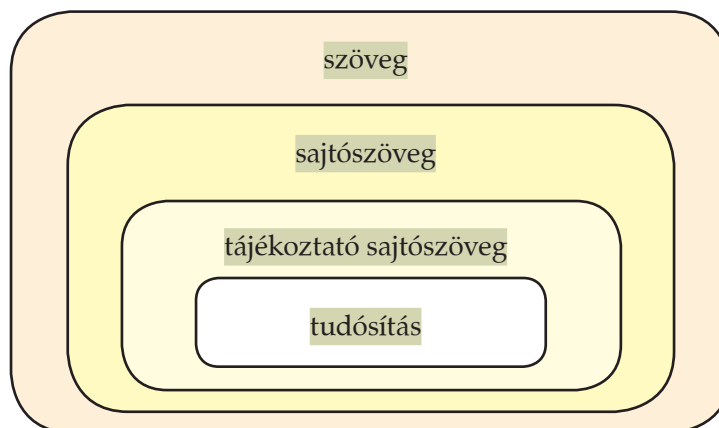
Írd be a megadott nyelvtani fogalmakat az ábra megfelelő részébe!

sajtószöveg

tudósítás

szöveg

tájékoztató sajtószöveg

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – VÁLASZTÓ KÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a mondatot!

A tájékoztató sajtóműfaj lehet hír (rövid, tömör szöveg). Az esemény közlése mellett tájékoztatja az olvasót az időről, a helyszínről és a szereplőkről) vagy tudósítás (az újságíró a fentiek mellett saját tapasztalatairól is tudósítja az olvasót).

A vizsgált sajtószöveg tájékoztató, ám nem informál az újságíró saját tapasztalatairól, tehát a szöveg hír.

3. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – KIZÁRÁS

Húzd át, melyik nem illik az oszlopba! Szóban indokold meg, miért!

a)
regény
novella
mondat
riport
elbeszélés

b)
jegyzet
kommunikáció
kommentár
tudósítás
hír

a) A riport nem epikai alkotás, mint a többi.

b) A kommunikáció nem sajtóműfaj, mint a többi.

4. FELADAT

KOMBINATÍV KÉPESSÉG – ÖSSZES RÉSZHALMAZ KÉPZÉSE

Marika és Éva szeretné havonta megjelentetni a diáklapot. Fontosnak tartják a véleményközlő sajtóműfajokat is (**jegyzet**, **glossza**, **kritika**), de minden hónapban más műfaji összeállítást kívánnak szerkeszteni.

Írd be az egyes kiadványokat jelképező mezőkbe az adott számban megjelenő véleményközlő műfaj betűjelét! (Jegyzet: **J**. Glossza: **G**. Kritika: **K**.)

	J

	G

	K

	J, G

	J, K

	G, K

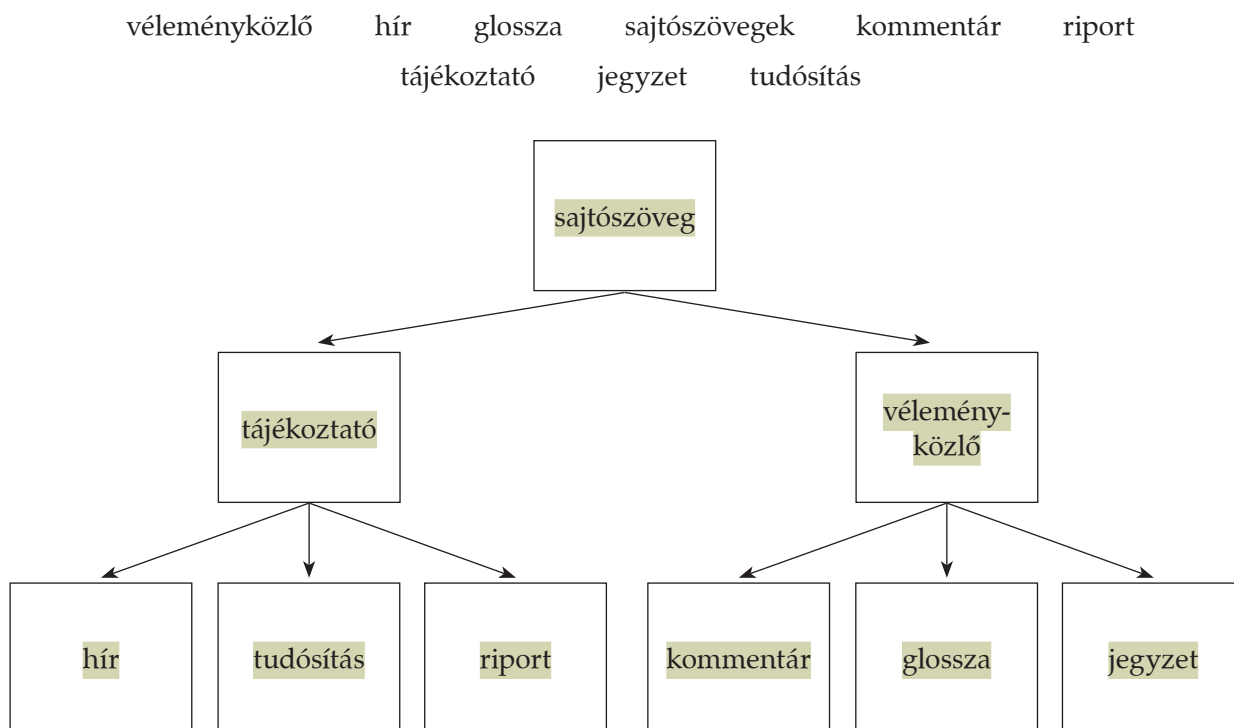
	J, G, K

5. EGYSÉG

1. FELADAT

RENDSZEREZŐ KÉPESSÉG – HIERARCHIKUS OSZTÁLYOZÁS

Az alább felsorolt fogalmakat írd be az ábra megfelelő helyére!

2. FELADAT

DEDUKTÍV GONDOLKODÁS – LÁNCKÖVETKEZTETÉS

Fejezd be a megkezdett mondatot!

Ha tömegkommunikációs eszközökről beszélünk, akkor a legismertebb az írott és az elektronikus sajtó. Ha az írott sajtó műfajait vizsgáljuk, azok lehetnek tájékoztatók és véleményközlők.

Tehát ha a tömegkommunikációs eszköz nem az elektronikus sajtó, akkor a sajtóműfaj lehet **tájékoztató és véleményközlő**.

3. FELADAT

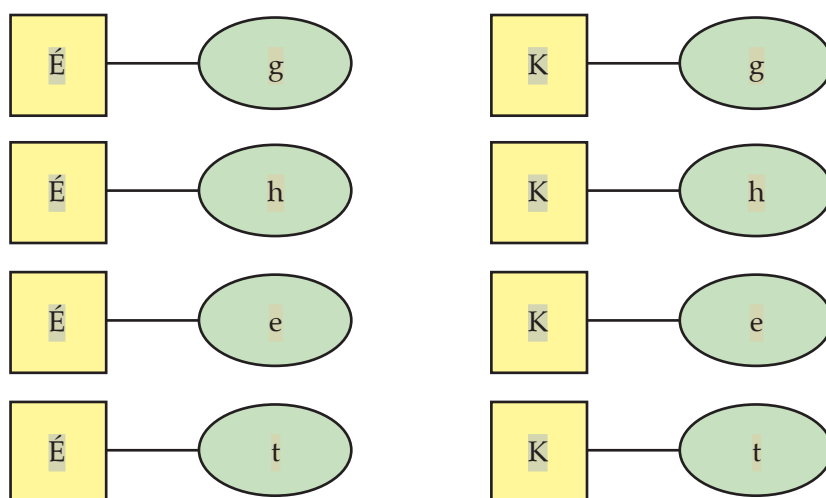
KOMBINATÍV KÉPESSÉG – DESCARTES-SZORZAT KÉPZÉSE

Marika és Éva megvizsgálta, hogy a glossza, a hirdetés, az esszé és a tudósítás esetében is működik-e majd az érzelemkifejező és a kapcsolatteremtő funkció. Milyen lehetőségek álltak a rendelkezésükre?

Alkoss minél több párt a rendelkezésedre álló két halmaz elemei közül!

Kommunikációs funkció: érzelemkifejező (É)
kapcsolatteremtő (K)

Műfaj: glossza (g)
hirdetés (h)
esszé (e)
tudósítás (t)

Mindegyik műfajnál sikerült a próba?

Nem. Érzelemkifejező funkció érvényesül az esszében és a glosszában, míg kapcsolatteremtő a hirdetés és a tudósítás esetében.

4. FELADAT

INDUKTÍV GONDOLKODÁS – ÁTKÓDOLÁS

Figyeld meg, miként alakítottuk át a szöveget! Végezd el a következő szöveg átalakítását!

Az ország 156 múzeumában mintegy 1300 programra várták az érdeklődőket a Múzeumok Éjszakáján 2007. június 23-án. A rendezvényen idén még többen vettek részt, mint tavaly, így a legfrissebb adatok szerint a látogatók száma elérte a 235 ezret. Budapesten 152 ezren, míg vidéken 83 ezren voltak kíváncsiak a múzeumok által szervezett eseményekre.

Már negyedik éve részese vagyok annak az élménynek, amit a Múzeumok Éjszakája nyújt. Idei programok közül kettőt emelek ki, melyek nagy élményt jelentettek sokakkal együtt nekem is. A Budapest Történeti Múzeumban a reneszánsz világába varázsolták vissza a látogatókat: zenével, tánccal, korhű ruhákkal.

A Közlekedési Múzeum autógyártás történeti termében pedig autós mozit nézhettünk.

Az Arany János Általános Iskola udvarán április 17-én, a tavaszi szünet első napján felavatták a természetes anyagokból épített szabadtéri játékokat. A gyerekek nagy örömmel vették birtokba a játszóteret.

A hírt át kell fogalmazni úgy, ahogy egy tudósítás kezdődik.

Pl.: Nagy örömmel és várakozással fogadtuk, hogy iskolánk udvarán a mai nap délutánján átadták az új játszóteret. Tavaszi szünet lévén, társaimmal együtt azonnal kipróbáltuk a fából és kötelekből készült játékokat, amik nemcsak biztonságosak, de nagyon szépek is.

